Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

RUNA.

En Skrift

FÖR

FÄDERNESLANDETS FORNVÄNNER,

UTGIFVEN AF

Richard Dybeck.

RUNA.

En Skrift

FÖR

FÄDERNESLANDETS FORNVÄNNER,

utgifven

AF

RICHARD DYBECK.

GÖTEBORGS MUSEUM
V:61

Första Häftet.

Tillhör
MUSEI BIBLIOTEK
GÖTEBORG

STOCKHOLM, 1842.
P. A. NORSTEDT & SÖNER, Kongl. Boktryckare.

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBL.

Förord.

Se tidens vishet åt legenden ler
Och tviflarns fötter på reliken trampa.
Jag vördar, Forntids Minnen! ännu Er,
Och tänder åter Er förtärda lampa.

TEGNÉR.

Åt de ämnen, hvilka äro föremål för närvarande skrift, egnades i fäderneslandet för tvenne århundraden sedan en prisvärd upmärksamhet. Det var sedan Reformationen, och med den, samhället vunnit stadga, som Svenskarne, åter blefne ett folk, gingo att söka sin barndom upp. Ett Riddartåg i forskningens verld, som omsider fått en Sagas anseende i våra häfder under det att den fullmogna likgiltigheten för allt framfaret lemnat bragderna åt glömskan. Det är sant: man skulle kunna tillägga åtminstone en del af dessa första forskningsvärf egenskaper af äfventyr, och sålunda, i större eller mindre mohn, betaga dem tillförlitlighet, men det är lika visst att en allvarligare granskning finner i dem sanningar nog. En *stor sanning genomgår dem ock* alla. *Den heter kärlek till fäderneslandet. Deri ha väl vi sagan.*

Om fornforskningens öde i landet under sednare tider är således litet att säga. En vacker del af våra Folkvisor är samlad och utgifven, och detta är väl icke allt, ty en Sjöborgs, en Liljegrens, en Brunii, en Wallmans förtjenster i ämnen, som röra vår forntid hvarken kunna eller böra lemnas utan afseende; men företeelsen af några få mäns sträfvanden emot en vidrig tidsanda blottar endast vetenskapens vanhelgd. Andra hafva gått till doms med gamla efterrättelser och på Svensk forntid lämpat fremmande åsigter — ett sätt att fornforska, hvilket, lindrigast sagdt, man aldrig för sent finner.

I Sverikes skogar och på dess engder äro minnesmärken till, hvilka ännu icke kommit under forskares ögon; gå sägner, ljuda sånger — ord och toner ur en djup forntid — de der hittills funnit genljud endast i vilda bergen eller i ensliga bergvandrares bröst. Och der äro minnen af dessa slag, hvilkas tillvaro gamla efterrättelser gifva vid handen, men om hvilka i öfrigt saknas kännedom.

Då nu detta är förhållandet, lärer väl ingen sann Fosterlandsvän bestrida, att ju alla dessa öfverlemningar — vedermälen af förgångna tiders storhet — hvilkas bevarande i deras ursprungliga skick, man i allmänhet lättsinnigt åsidosatt, förtjena att räddas från den glömska, hvari de så oförtjent råkat.

Häri ligger närvarande skrifts hufvudsakliga syftemål.

Utgifvaren hade önskat att en skickligare tagit sig saken an. Han utbeder sig öfverseende med arbetets många brister, främst i afseende å föredraget, hvilket, så vidt det härleder sig från honom, näppeligen lärer undgå att rätt tydligt röja Lärlingen. Han dristar hoppas att arbetets fortsättning, åtminstone i detta hänseende, bättre skall tillfredsställa billiga fordringar. — I öfrigt hembäres dem, hvilka på ett eller annat sätt gynnat företaget, en uppriktig tacksägelse. För begagnandet af Kongl. Bibliothekets dyrbara samlingar har utgifvaren att tacka Herr Bibliothekarien Arwidsson, hvars utmärkta förtjenster, vitsordade af Nordens störste Fornforskare Finn Magnusen, äro öfver utgifvarens loford. Hr Ingenieuren O. Kruse har varit behjelplig vid granskning för ändamålet af åtskillige Kongl. Landtmäteri-Contorets Samlingar. Några vänner i Norrland, Dalarna, Östergöthland, Skåne och andra Landskap hafva antingen lemnat bidrag eller gifvit löfte om sådana, bland hvilka bidrag serskildt kunna nämnas några erhållna, utmärkt sköna Folkvisor med melodier från Norrland, hvilka snart skola allmängöras. Utgifvaren, sjelf ägare af icke obetydliga samlingar, ser sig sålunda i stånd, att i medlet af Junii månad, kunna lemna ett nytt häfte af verket, vida rikhaltigare än förevarande.

Stockholm i Februari 1842.

Utgifvaren.

Antiqvariska Utvandringar i Westmanland.

1.

Från den bergsträckning, hvilken, utgående i sydostlig rigtning från Dalfjellen, skiljer Westmanland och Dalarne, utsträcker sig mot Mälaren, under oaflåten sluttning, landskapet Westmanland. Landet antager, i följd af detta läge mellan fjell och sjö, skiljaktiga skaplynnen, i den mohn det närmar sig nordlig eller sydlig gräns, nemligen af skogsbygd och af strandbygd. Den förre träder Mälaren närmare, ju längre ner bergen sträcka sig, och den sednare, utgörande "den härliga sädesbygden," är, med undantag af södra delen af Landskapet i öster, att anse, icke såsom ett "slättland," utan fasthellre såsom en däldtrakt, hvars sänkningar icke sällan medföra Mälare-strandens växtlighet in i sjelfva skogsbygden, under det att dennes växtlif, å de mellan dälderne varande, likrigtade höjdsträckningarne, fortgår intill Mälarevattnet.

Det är på dessa höjdsträckningar man har att söka det "grafvarnes land," som skall utmärka Sverikes gamla bygd. Men der minnen af döden äro till, träffas alltid sådane, äfven af lifvet. Den gamle Nordboen äfventyrade i Öster- och Vesterled. Vid *hemmet* låg hans graf, och ligger der gerna än.

Man har uppgifvit att Westmanland erhållit sin befolkning, först vid den tid, på hvilken det förekommer såsom Hundari (Härad), Fylke, eller Folkland, samt att denna befolkning utgjorts af nybyggare från det gamla Fjädhrundaland; det vill med andra ord säga: man har velat på en gång befolka Landskapet, uppgå dess rågång och uppnämna det.

Uppgiften har betänkligheter, de der växa i den mohn man vid öfvervägandet af frågan afser andre vittnesbörd, än dem, hvilka de ofta dunkla och orediga häfderna hafva att erbjuda. Mälare-länderna, i anseende till det farbara vattnet lika tillgänglige, hafva troligen samtidigt erhållit sine första innebyggare, ehuru sedermera, af skäl, hvilka innefatta de första dragen af vår historia, odlingen utgått från Upländarne, samt utbredt sig i den ordning man antagit för Landskapernas befolkning. De gamla borgarna, så talrika i alla dessa Landskap, och måhända oftast förekommande i Westmanland, hänvisa på en tid, då samhället låg — icke i Staten, men inom Ringmuren. Då vidare i betraktande tagas de sägner, hvilka, mer eller mindre tydligt, angifva Landskapernas äldste innebyggare, såsom oberoende af hvarandra, torde, med fästadt afseende tillika på den anvisning för befolkningens fortgång, hvilken fornminnenas utsträckning

erbjuder, kunna antagas, att *Mälareländernas* första innevånare måhända samtidigt brutit bygd från sjön. — Vi återkomme, efter fulländad vandring, till ämnet.

Odensvi, Svedvi, Sura (fordom Thuramarken kallad) med flere trakter i Westmanland, äro ställen, hvilka ganska tidigt varit bebodda. Vi ställe färden till en af desse.

Odensvi.

Om, såsom man förmodat, det "lilla Huus aff graasteen," hvilket, efter hvad på 1500-talet "lyckt syntes," Biskop Egisslus låtit bygga, men, som något sednare ansågs vara en af bemälde Egisslus verkställd "utvidgning och tillökning af en ännu mindre byggnad, emedan man kunde grant se uppå muren af kyrkan, att hon i förstone varit mindre," utgjort en del af eller grunden till en Odins helgedom, skall man svårligen kunna bestämma. Visst är, att hvad ännu återstår af den äldsta grundmuren röjer en ganska hög ålder. — Vi tvifle likväl att hedniska helgedomar efter sagornas förstånd funnits i norden, och hänvise derföre till en, några famnar norr om kyrkan förekommande, numera djupt sjunken krets af tätt vid hvarandra liggande, ofvanpå platta stenar, såsom en lemning, den der bättre svarar emot vår föreställning om ett minne af ifrågavarande art. Stensättningen, hvars omkrets och tvärdrag numera icke kunna bestämmas, genomskäres af bogårdsmuren. En del af densamma är således belägen inom sjelfva kyrkogården, samt den andra uti en derintill gränsande tomt, hvarest dessutom förekomma, jemte en förträfflig källa, flere mindre ättekullar, i hvilka, tid efter annan, vanliga graflemningar äro funne.

Skulle åter icke eller detta minne, hvilket likväl just för dess uppgifna läge måste anses hafva stått i intet förhållande till stället såsom en Christelig Helgedom, främja den slutsats, till hvilken, med ledning af namnet Odensvi, man billigtvis önskar komma, återstår väl endast, att med några, härleda namnet från ofvanbemälde Egisslus, hvilken ock är kallad Othgisslus, samt finnes hafva utvidgat både församlingen och dess kyrka, i hvilken han ock ligger begrafven. Härvid förekommer likväl, att, såsom en tillförlitlig häfdetecknare upplyser, "hans rätta namn var *Egisslus*, såsom han sig sjelf alltid skrifver," till och med i handlingar uti hvilka namnet *Odensvi* förekommer, samt, att den ostridiga bemärkelsen af ordet *ve* eller *vi* har intet att skaffa med Egisslus, ej mindre, än äfven, att församlingen bevisligen tillvarit före Egisslus. — Härledningen af namnet Odensvi är i en kyrkohandling af år 1681, visligen "lemnad andras omdöhme," sedan man i en annan handling från samma tid gifvit vid handen, att "uthi Odenswij Försambling finnas inga antiqviteter."

Vi gå nu att kasta en blick på de närliggande trakterne och deras fornminnen. Måhända bringa några af de sednare ljus i saken.

Der ligger för våra ögon en täck engd, i södern slutande sig mellan Bellsta- och Arla-bergen, samt fortgående vidare, jemte Odensvi-ån, till Köping och Mälaren. Från norden komma skogarne inpå, och dälden är i öfrigt omsluten af berg. Så reser sig sydost från kyrkan, Kindberget*), kring roten be-

*) "Kind betyder i gamla språket Domaresäte." — Ennes, om Finnheden, p. 35.

kransadt af en täck granskog. Å en slät plan på norra delen af berget, träffas en stensättning, bestående af sju, i halfrund kring en större sten af två alnars höjd, lagde, klumpbildade stenar. Fornminnet, beskuggadt af resliga furor, bär namn af Domaresäte, och man säger att en jette bor i berget. På östra samt södra sluttningarne förekomma ättekullar och stensättningar — mer eller mindre skadade. I södern ligger Arlaberget — mörkt och ännu i denna stund fruktadt, såsom ett tillhåll för en ond ande, den der, serdeles Walborgmässonätterne skall visa sig, nu under skepnaden af en bister käring, nu åter såsom en orm, stor nog att kunna vid roten omsluta hela berget. Om det leda trollet, jemte det i kindberget, hvilka båda sägas hafva "dragit sig undan" — man vet icke hvarifrån — förtäljes vidare, att de, ehuru sinsemellan icke såte, hvilket de, som nattetid sett dem drabba tillsammans, tro sig kunna bevisa, likväl äflats, att med samnad hand, förmedelst sten och klippor, från sine tillhåll omkullstörta kyrkan. Den i trakten beryktade Kapellans-stenen skall på detta sätt blifvit slungad "miste," och fått sitt läge norr om kyrkan. Arlaberget, utmärkt af en egen bildning, har, med undantag af en stenkrets af sex stegs tvärdrag, *jetteringen* kallad, belägen vid f. d. Ole Arpes stuga nedanför berget, inga fornlemningar, om man ej såsom sådan vill anse en mindre sträckmur i nordöstra sluttningen, men hvilken torde vara sednare tiders verk för boskapens afhållande från brådjupen.

Karlsta- (Kasta-) berget, utgående från bergskedjorna i norra skogsbygden, bildar en mur i vester kring landskapet; och den muren är fast. På den med spridda, högresliga furor beväxta bergsryggen skönjas tre väldiga rör af kullersten, utaf hvilka tvenne hafva, hvar för sig, en omkrets af 80 alnar, samt 6 till 8 alnars bibehållen sluttningshöjd. Det tredje är mindre. Å södra sluttningen af berget, norr om Brandstad, hvarest det öfvergått till en gräsbeväxt höjdsträckning, träffas, jemte några få ättekullar och stenkretsar, ett dylikt mindre rör, till en del och på en alns afstånd omgifvet af en låg mur. I närheten äro vid grustägt funne thorviggar, dem man menar vara nedslungade med åskan, och hvilkas nytta för dem, som "råkat för ondt," allmogen har sig väl bekant. Den, hvilken äger en sådan vigg, förvarar den på det sorgfälligaste, och för öfverlätelse af en dylik kan han näppeligen förmås att emottaga ersättning. Äfven Karlsta-berget skall i fordom timma varit ett tillhåll för tvenne jettar, men huruvida de bisprungit förvandterne uti Arla- och Kindbergen i kamp emot kyrkan, förmäles icke. Sägen är, att de på sistone fallit i strid emot hvarandra, samt fått sine grafvar i rören, ur hvilka, nattetid, lågor skola uppstiga — en uppgift, som, jemte benämningarne Kasta och Brandstad, synes antyda en forntida vårdplats på Karlstaberget.

Vi begifve oss ner på engden. Öfver den svallande skörden på Arla (Ärila?) vestra gärde höjer sig en grön, mindre kulle, omgifven af en, numera föga märkbar fotkedja. Ofvanpå kullen finnes en större, nästan klotbildad, öfverst något platt, mosslupen sten, i norr och söder hvilande på tvenne kumel-blockar, imellan hvilka träffas en, med trekantig spets försedd sten, hvilken säges fordom varit upprättstående på samma ställe. Vid fem alnar sydvest härifrån hvilar på ett underlag af en låg, i det närmaste förstörd stensättning, den beryktade Elfqvarnen, bestående af en flat, aflång häll, på hvilken äro att skå-

da, jemte åtskillige, med fett insmorde hål, penningar af koppar, dockor, nålar, smärre hårlockar m. m. I närheten ligger den *"jordfasta stenen,"* hvilken är en vanlig skyddshäll.

Efter uppgifter, dem vi under flere år samlat, skulle vi kunna meddela åtskilligt rörande den vidskepelse, för hvilken fornminnen af denna art ännu äro föremål. Vi inskränke oss likväl till något litet af hvad vi sjelfve, *enstädes* sett.

Det var en natt i Augusti månad. Månen stod öfver skogen, och det var tyst — så tyst. På Elfvehällen låg, bland några få *trefärgade* blommor, en rykande linneklut, och en puckelryggig gumma vankade med afmätta steg deromkring. Omsider uttalade hon halfhögt, en vidlyftig besvärjelse af ett, i flere hänseenden *högst märkvärdigt* innehåll. Den var affattad på vers och upptecknades af oss kort derefter. Vi förtige hvad i öfrigt föreföll. Den gamla, hvilken först efter slutadt värf varsnade oss, blef häpen och afhöll sig noga från samtal, hvilket lärer vara ett bland vilkoren för en lyckosam utgång af slika ärender. Af det hela kunde vi sluta, att gumman (T—n), efter uppdrag af någon vanärad flicka i bygden, begifvit sig hit för att under öfliga bruk bortläsa olyckan från henne.

Tilldragelser, af beskaffenhet som ifrågavarande, lemna intryck, för hvilka ord svårligen finnas.

På något afstånd från fornminnet uppväller med stark och klar åder, Arla-källan — en mötesplats under vissa högtidsqvällar sedan långliga tider tillbaka, för bygdens allmoge. Källan och det närliggande minnet ha deras egen saga, hvars ordagranna lydelse är denna:

"Två gamla hjon — en gubbe med gumma gingo en afton hit att söka gods. Ankomne i närheten af källan, begynner gubben att gräfva och finner snart en kittel af guld, försedd med tvenne öron, eller handtag, och dertill fylld med guldmynt. Redan äro de i begrepp att uppdraga det kostbara fyndet, då, i samma handvändning, en pyssling (andre säga, en höna) med en halmkärfve, låter se sig. Gumman — som aldrig kunde tiga — tillspörjer pysslingen, sägande: "hvart drar du?" Pysslingen: "bort." Gumman: "det kan du intet illa!" Men detta begabberi har den påföljd, att både kittel, pyssling och halmkarfve i ögonblicket försvinna; och finner i häpenheten äfven gumman rådligast, att sjelf taga till fötters. Gubben deremot, som qvarstannat, begynner å nyo att gräfva, och vid det han för andra gången upptäcker kitteln, visar sig en *half-flådd* tjur. Snart äro d urets båda horn af den armstarke mannen omfattade; nattens stunder förgå, och vid morgonens första ljusning öfver skogen, är tjuren försvunnen, och det gyllene kärilet ligger i den gamles händer."

Vi förfoge oss norrut, jemte den bugtiga, under lummiga alar sorlande Odensvi ån, till norra gärdet på Kyrkoherde-boställets ägor, der, ännu närmare kyrkan, åter en Elfqvarn är att se. Denna, som består af en stor, jordfast sten med två deruti ingrafne fördjupningar, är för länge sedan kommen ur bruk, ehuruväl äfven här en mängd, af tiden angripne kopparpenningar, nålar o. d. utvisa ställets fordna betydelse.

Kring kyrkan, på afstånd af 30 till 60 famnar, sluter sig en halfkrets, från s. v. till n. o., genom Skallbacken, Kapellansgärdet, Arlings- (icke Arla-)

berget och norra gärdet, af ättehögar, grafkullar och stensättningar, och äfven inom kretsen varsnas här och der enstaka ättekullar, såsom de redan nämnde, i Kapellanstomten. De märkligaste högarne i denna krets äro de i Skallbacken, af hvilka den största, vid hvars södra sida, en mindre finnes fogad, har sextio alnars omkrets vid jordytan, samt sju alnars sluttningshöjd. Högen är ofvanpå platt, och kan således hafva varit Tingshög. Den vidfogade är mindre, så till höjd, som till omkrets, och mycket skadad. Af de kringliggande ättekullarne och stensättningarne äro, i sednare tider, en och annan undersökt. Uti en af de förre, försedd med en mindre bautasten, fanns, på fem qvarters djup, en urna af bränd lera, innehållande, jemte ben och fin aska, förrostade jernstycken, deribland flere jern-naglar. Urnan, hvilken vid upphämtningen sönderföll, hade utseende af en vanlig blomsterkruka, och var 9 tum kring öfre kanten, samt ett qvarter hög. En half aln djupare i samma kulle träffades, bland en myckenhet kohl och ben, en svartgrå, grofbildad, nästan förbränd större urna, och i densamma, två mindre, ergskadade rör af koppar. En stenkrets af sex fots tvärdrag innehöll på en alns djup, en ovanligt liten oskadad urna, stående med nedvänd öppning, på en flat, nästan fyrkantig häll med märken efter bränning. Urnan innesl6t fin aska och ett brunt, hartsartadt, välluktande ämne i större och mindre stycken. Marken häromkring är kohlblandad mylla, mängd med stycken af urnor och ben. De grönskande kullarne, tillförene beskuggade af resliga tallar, ligga nu likasom i en bädd af unga, ljusgröna björkar. Det säges: när vinden går deröfver, så hviska de. Man vet icke hvad. —

Från Brandsta, utefter norra skogsranden intill Tengsta (den åldriga Vermdö-gummans födelseställe) sträcker sig en yttre krets af grafminnen, hvilken i öster och söder, likasom motsvaras af en sådan, löpande förbi Heggesta, Kindberget och Bellstad. De fleste kullarne i denna krets äro oansenlige, så att den uppgifne sträckningen, här och der kan finnas, endast genom gräfning i den med graflemningar mängda jorden. En af de märkligare förekommer vid Skalltorpet. Den är ofvanpå försedd med en flat häll, samt omgifven af stenkretsar. Vid gräfning i högen äro funne: en urna jemte stycken af sådane, en del af ett förrostadt svärd, en knif och en kam — den sednare af ben — samt dessutom flere otydlige lemningar af jern och ett mindre stycke koppar.

I norden, på föga afstånd från kyrkan ligger Stålberget. På dess spets finne vi lemningar efter en borg — oansenlig i jemförelse med andre sådane i granskapet, men med ett förträffligt läge. Fästet är fyrhörnigt, men platsen, i söder skyddad, förnämligast af bergets otillgänglighet. Genom norra muren löper den enda ingången. Utanverken äro flerfaldige. Den inre murens omkrets uppgår till 400 alnar. Dess egna sammansättning förtjenar uppmärksamhet.

Härifrån kunna vi nu öfverblicka den trakt vi genomvandrat. Ett nordiskt landskap! Odensvi-dalen med sina lummiga flockar af alar; en mörk tallskog, som här och der gifver sig utför de gräsgröna branterne; den sorlande ån, bergen i södern och vågorna i fjerran.

Högskullen, ett af de största bergen i orten, ligger i den angränsande norra skogen. Landtmannen, hvilken Pingstmorgonen, i glädjen öfver vårens ankomst vill se sjelfva solen dansa, vandrar hit. Och han ser hvad han tror.

Vi drage vidare norrut till Gertrudsbäcken på Nogsta ägor, och sedan vi fägnat oss åt skogsblomstren och de spräckliga alger, af hvilka dess bräddar rikt beprydas, lyssne vi till följande sägen:

"En bonde med sin hustru i Huggsta hade en Sön- eller högtidsdag varit i kyrkan och något tidigare än grannarne derifrån hemgått. På vägen hade de råkat i en så häftig träta, att mannen slog ihjäl hustrun vid en bäck, som skulle öfvergås ungefär på halfva vägen. När de efterkommande grannarne funno hvad skett var, gingo de in till mannen, som, redan hemkommen, satt vid bordet med en rund smörklimp, en limpa och en ost framför sig, och då de ville öfvertyga honom, att ingen annan än han begått mordet, svarade han, att förr skulle smöret, brödet och osten, som de sågo, förvandlas till sten, än han vore skyldig till anklagelsen; och straxt skedde förvandlingen; mannen bekände sitt brott och stenarne, som förut varit smör, bröd och ost förvarades i Döpelse-funten. Hustrun hette *Gertrud*, och derefter blef bäcken, der mordet skedde, kallad Gertrudsbäck, och heter så ännu i dag."

Bäcken gömmer sig snart i djupa skogen. En fjerdingsväg härifrån i Stulstaskogen sorlar han vid foten af en bergshöjd, på hvilken vi finne ett minne, som väl förtjenar några ord.

På nämnde berg höjer sig bland grofstammige furor, *Kämpamuren* — ett fäste, som ännu i dag kan gifva ett begrepp om det *stora* i förgångna tider. Borgen, som i alla afseenden är den största i orten och sannolikt, äfven i Sverike, utgöres af en enkel, fullständig ringmur af omkring 600 alnars omkrets, räknadt efter midten af muren, hvilken flerestädes äger lodrät höjd af 5—10—13 till 14½ alnar, samt 30 alnars sluttningshöjd. Af de tvenne, i norr och söder varande ingångarne, belägne på 42 famnars afstånd från hvarandra, följer den norra till några famnar, murens sträckning, hvaremot den södra tvärt afskär den, hvarföre ock här några utanverk blifvit anbringade, helst fästet på denna sidan minst kunnat anses skyddadt af bergets otillgänglighet. Inom den med mossa, här och der öfverdragne muren, växer bland spridda, större stenar, grof skog. Äfven här förtjenar stenarnes sammanfogning en synnerlig uppmärksamhet. Allt är fast och storartadt. Vid inre sidan af östra muren anvises af folket i orten, ett hvälfdt rum af några alnars bibehållet djup, och man menar, att skatter ligga härstädes förvarade. Sägen är denna: Den som nedstiger i öppningen, hvilket bör ske nattetid och vid ett tillfälligt besök ("oförvarandes"), får snart se en jernport, men så hårdt tillsluten att den icke ens kan bändas upp. För långliga tider tillbaka har man kunnat glänta på porten, då man innanför densamma fått syn på skatterne. Ännu för några år sedan skall en nyckel af guld qvarsetat i porten, då, vid midnatts timma, en flicka tog den bort, och gömde den i sin barm. Men vid det hon drog dädan, *såg hon tillbaka*, och nyckelen försvann. Flickan, som varit Söndagsbarn, skall från den stunden tynat af, och redan i ålderns blomma sett sin sista dag.

Borgens uppkomst tillskrifves af de kringboende, "kämpar eller jettar, som i första verldens tider honom opmurat och derinne bodt; ty menniskio-

krafter tycka de icke likt vara hafva spisat till en sådan grufvelig byggnad." (Grau, om Vestm.) *).

Om dessa jettar med ögon, "flammande som julbloss," vet man mycket att säga. Sällan — heter det — höllo de fred. Slogos och dräpte hvarandra immerfort. Två gånger kunde jetten få lifvet åter. Aflifvades han ännu en gång, var det ute med honom, och skogen skalf vid hans dödssuck. Men jetteqvinnorna suto under träden och greto. "Så var det ödelagdt".

Eljest gå här ock sägner om en förtrollad Konungsman. Några mena att han haft sitt tillhåll inom Ringmuren. Andre mena annat.

"En Riddersman hade en dag uppfångat i skogen, ett djur, hvars like ingen sett. Djuret, som var helt och hållet öfverväxt af mossa, blef förvaradt i ett Torn. Riddersmannens unge son leker boll vid tornet, och den fångne blifver med dennes hjelp lös, samt flyr till skogs. Riddaren, härom underrättad, befaller i vredesmode sine tjenare att i den närbelägne skogen aflifva gossen, samt att till tecken, att de fullgjort uppdraget, vid hemkomsten uppte barnets hjerta. Tjenarne, utkomne i skogen, röras af den olyckliges jemmer, lemna honom åt sitt öde, samt uppvisa vid hemkomsten för Riddersmannen, hjertat af ett kid, det de dödat, hvilket denne tror vara sonens. Barnet far vill i skogen; möter omsider den befriade och far med honom in i berget. Förgå så några år. Nu går bud öfver landet, att Konungsdottern skall taga sig gemål. Eho, som förmår rida upp på det berg hvarifrån hon en dag vill visa sig, skall bli hennes man och Konung öfver landet. Riddaresonen rider åstad, sedan han af den befriade erhållit häst och skrud. Vid bergets fot står en väldig Riddareskara, och derofvan sitter Konungadottern, skön och höfvisk. Täflingen begynnes. Snart har Riddaren hunnit midten af berget, då han träffas af en lans, kastad nedifrån; men han fortsätter ridten, och står ändteligen framför den sköna, hvilken, seende blod strömma från hans sida, räcker honom en silkesduk, med hvilken såret förbindes. Priset är vunnet och det stundar till bröllop. Den gamle vill vara med, så stygg han ser ut, men begär likväl plats, endast under bordet, samt utbeder sig, räckande Riddaren ett rostigt svärd, att då den aflidne Konungens skål drickes, varda berörd med svärdet. Så sker, och till allas förvåning reser sig upp den gamle Konungen, hvilken man trott vara bergtagen. Nu blir buller och bång. De unga två lägga hand i hand, och Konungen sjelf välsignar dem.

---

*) På en, år 1668, öfver Odensvi Socken upprättad Charta, hvilken förvaras i K. Landtmäteri-Contoiret, finnes å *"Kiämppebärget"* på Stulsta ägor, Ringmuren icke otydligt utmärkt, äfvensom på en Charta öfver Socknen af år 1697, tvenne berg, under benämning *Kämpeberg*, äro utsatte, det ena der Ringmuren är belägen, samt det andra, omkring ¼ fjerdingsväg nv. derifrån, i skogen. Den förstnämnda Chartan upptager äfven en bäck, hvilken på föga afstånd från Odensvi ån flyter ur "Gertrukälla."

Här torde icke olämpligen kunna anföras 7:de §. af 1688 års "Instruction hvar effter Landtmätare igiemehn sig skola hafva att regulera och rätta."

"Alle gambla Monumenta, som äre ättehögar och griffter rudera af gambla Städer, Slott och Kyrkior, sampt Runesteenar, som äre uppsatte, eller ruunor i stora berg inhuggne, i kyrkior och andre muhrar inmuhrad, eller i steenbroor nederlagde, måste af Landtmätarne annoteras."

Sagan i dess närvarande skick kan icke tillhöra borgen. Vi hafva utelemnat blomstren, dem allmogen vet att inströ i den. Äfven följande, måhända äldre sagoqväde, hänför skogsbyggaren till ifrågavarande minne.

Vallflickan går i skogen och sjunger:

Tus, Tus, mina får;
lika många, som i går.
Fåren små,
mina två;
men jag är så glad ändå.

Vid det hon så sjunger, är hon i röfvarens händer och bortföres till tornet. Här visar hon ståndaktighet i pröfningens stund; hotas derföre med döden, och bortföres till *blodkammaren.* Ute står brodren och vill lösa hennes lif, samt tillfrågas af röfvaren hvarmed han vill lösa.

Far han ger dig ädel sten,
hvar han kommer öfver he'n.

Röfvaren lofvar att uppskjuta afrättningen en timma. Redan är den förgången och den bäfvande flickan utbrister:

Ser du ingen komma än?
(*Brodren:*)
Ingen, ingen ser jag än.
(*Flickan:*)
Hvem är det, som talar då?
(*Brodren:*)
Det är lammen, dina små.

Vid dessa ord faller flickan i gråt. Röfvaren lyftar sin bila. Ännu ett matt rop af den arma:

Ser du ingen komma än?
(*Brodren:*)
Ingen, ingen ser jag än.

Men vid dessa ord får Röfvaren af den, honom ovetande, ankomne fadren, sin bane, och flickan befrias.

Vi önskade, att till dessa lägga sagan om *Ole Lur* — ett äfventyr af ägta nordiskt gry, och ännu flere ur denna skogsbygd; men vallhornens toner genomgripa rymden, och det sjunger i skogen! Sånger, säge vi, efter ord tyckas här icke mycket komma i fråga. *Tonen* är allt och nog. En verld i hvarje. De hemska tilldragelser, hvilka menas hafva i förgångna tider försiggått inom Ringmuren, gå nu genom sångerne, de der äro såsom sorgespel af toner. Hur underbart, att menniskan i sitt enklaste tillstånd behöfver något så outsägligt skönt!

Folkvisan har hos sednare skriftställare erhållit ett välförtjent loford, och hon har vunnit inträde i "Salongerne" — ofta så utstyrd, att till och med de tonlärde (de utgöra numera, som man vet, en dryg skock), funnit henne "kuriös nog," fast något tungsam.

Vi inlåte oss icke här i ämnet. Några anmärkningar rörande hennes förnedrings- och upphöjelsetillstånd, skola icke länge uteblifva. Vi ämne dervid kasta en blick, äfven på nyare tiders sångdikter.

Med

Med undantag af ett större stenrör på ett berg å utmarken till Köhlsta by, der tvenne jettar sägas hafva kämpat, fallit och fått sine grafvar, samt en stensättning i skogen vid Köhlsta qvarn, om hvilken saknas efterrättelse, förekomma här icke vidare några fornlemningar. En mängd sjöar (grytar) glimma under slokgranarne. Linæan betäcker marken och sprider en fin lukt. Här och der träffas den enblommiga pyrolan, utricularier, parnassier, arnikan och droseran, hvilken sistnämnde icke nännes visa sin blomma mer än en stund om dagen. — Hur mången ros förblommar icke osedd här!

Sedan vi en stund rastat i skogens svalka, draga vi söderut genom Huggsta och Häggstaskogarne, i hvilken sistnämnde är att se en bergshåla, *Jette-* eller *Tjufsten* kallad, till Rocklunda by, på 1650-talet kallad Röklund, och ännu i dagligt tal Röklunda, omgifven af grafhögar, vid hvilka äro funne thorviggar eller stridshamrar, deribland en med fyra spetsar, samt vidare till Hagby, som år 1400 nämndes Hagaby och ägdes af Mats Jönsson och dess hustru Cecilia, der vi finna ättehögar med prydliga fotkedjor och stensättningar till ännu större antal. Här vidtager en sänkning, omgifven af höjder, på hvilka vi icke skola sakna fornminnen. Vi tage till en början vägen till Kumla. På en brant klippa öster om byn ses en ättekulle, hvilken intager klippans hela öfre del, och på en mindre plan å östra sluttningen, några steg från kullen, en stenkrets af fyra fots tvärdrag. Klippan äger å motstående sidan emot sänkningen, en betydlig, nästan lodrät höjd. I granskapet finnas flere stenrör (kumel), af hvilka ett är sammanfördt kring en större, klumpbildad sten, samt stensatte ättekullar, hvilka funnits innehålla aska, ben och förmultnade urnor. På något afstånd härifrån i sydost träffas en aflång, kretsig stensättning af 24 alnars längd i öster och vester, 14 alnars bredd och öfver 50 alnars omkrets. Kretsen utgöres af 16 klumpbildade kullerstenar, på olika afstånd från hvarandra — 2, 3 eller 4 tillsammans. Stället har måhända varit en Tingsplats, Envigesplats, eller någon dylik, hvarom andre måge döma. Någon sägen rörande minnesmärkets betydelse höres icke. Här intill sträcka sig Källsta ägor; men som dessa, jemte Kastena-området, denna gång ligga ur vår väg, förtälje vi nu intet om de minnen hvilka de innesluta, utan drage vesterut öfver sänkningen, i hvilken vi, bland andre Mälareväxter finne den gula Svärdsliljan (Iris pseudacorus), enstädes Säfjablomman kallad, till Rystaskogen, hvarest på det såkallade Jetteberget är att se ett stenrör af bibehållen 3½ alnars lodrät höjd och 140 alnars omkrets. I rörets fördjupning växer en gammal tall. Skogen häromkring är mycket medtagen. Endast här och der träffas en fura. *Tallen skall stå qvar*, heter det, *att jetten må ha tak öfver hufvudet.* Nedanför höjdsträckningen ligga Vreta och Vista byar. Vid den förstnämnde höjer sig en större ättehög, och mellan byarne, bland spridda, mindre rör och stenkretsar, deribland en med fyllning och en, tre qvarter hög midtsten, finnas tre minnesmärken af nästan enahanda utseende. Det, till hvilket vi först anlände, beläget nära Vreta, består af en jordfast, nästan fyrkantig, ofvanpå flat sten af en alns höjd, en alns bredd och 1¾ alns längd, med en från den ena långsidans båda ändar, mot öster utgående, kretsig stensättning, liknande en förgård eller bana. Denna krets, som utgöres af sex, på ½ alns afstånd från

hvarandra liggande klumpstenar, innesluter sex mindre stenar, utgående i tvenne ¾ alns långa rader från södra delen af den större stenens långsida, men hvilka icke sträcka sig till kretsen. Fornminnet är beläget på en med buskar och mindre träd bevuxen grästäckt. — Närmare Vista, på en obetydlig höjdsträckning nordost från byn, finne vi ett dylikt minnesmärke. Höjden på hvilken detta är beläget omslutes af en nästan fullständig, aflång, kretsig mursträcka af tre fots bredd och 1 qvarters till ½ alns höjd, efter storleken af de stenar, utaf hvilka det är sammanfördt. Fornminnet, beläget på föga afstånd från murens östra långkrets, utgöres af en större, jordfast, ofvanpå flat sten, 1½ aln hög, 1 aln bred och 2½ alnar lång, med en kring densamma varande mindre krets af invid hvarandra lagde klumpstenar. Kretsen är ofullständig. Det tredje finnes i närheten af Vista, vester ut från byn, och är af enahanda utseende med det närmast Vreta belägne. Sålunda förekommer här en jordfast, nära två alnar hög, ofvanpå flat sten, från ändarne af hvilkens långsidor utlöper mot öster, en, af fem sammanlagde, större kullerstenar bestående krets, slutande sig i en spets nära tre alnar från den större stenen. Detta väl bibehållna fornminne, öfver hvilket mörka granar hvälfva sig, erbjuder en skön anblick. I närheten finnas fyllda kretsar med midtstenar, smärre rör och grafkullar. — Namnet Vistad antyder en forntida helgedom *). Allmogen tror att onde andar hafva sine tillhåll i kretsarne, hvarföre få taga sig det oråd före, att nattetid beträda dem. Sedan långliga tider tillbaka skall en korp uppehållit sig här, af hvilken den närliggande "Fogelhällen," på hvilken finnes en större, fylld stenkrets af åtta alnars tvärdrag, säges fått sitt namn.

"Vid Vistad har varit sju stycken skansar," säger Grau. Af dem återstår nu litet eller intet. Gamle afskedade Soldaten Vis utvisar dem dock alla vid det så kallade Krok-kärret. En af dem kallar han *Ringborgen*, och menar att den varit förträfflig för sin tid. Så skall ock far hans i lifstiden menat. De öfrige minnena i trakten utgifver han för "gamla märken från hedentiderna — otyg, hvilket ingen bör komma vid." Virket, som här fälles skall, antändt, åstadkomma ett olideligt os. Gubben förmäler i öfrigt, att då han understundom varit sysselsatt, att härstädes fälla skog, har någon gång, vid det han satt yxan till roten, stammen oförmodadt dragit sig undan, då, i hans förskräckelse, det förekommit honom, som hade det, hvari han ämnat hugga, utgjort benet af en gast **).

Vester ut ligger Holmby. Äfven här finnas spridda grafkullar och kretsar. I en af de sednare fanns för några år sedan en rostig kula af jern, af två tums tvärdrag, försedd med ögla, och vid plöjning har man här träffat thorviggar. — På ett berg mellan Holmby och Odensvi ån, hvilken vi nu återse, har Grau funnit en gammal borg, och ännu i dag tror man sig här finna en sådan. Lemningarne äro likväl otydliga. Ett större, vidt utbredt rör är nu allt hvad som återstår. Salan ***) kallar det Diäknemuren, och uppgifver efter en sägen, att "diäknar skola der, i förtijden ihjälslagne vara †)." På sluttningen

*) Enligt Finn Magnusen betyder ordet *vi* ursprungligen *eld*. Ställen med denna benämning finnas i alla Nordiska länder. På ön Lewis i Skottland förekomma, enligt Jamieson, gamla offerställen, under benämning *Ui*.

) Uppgiften är i Westmanlands skogsbygd allmän. *) I ett Msc. af år 1667.

†) Berget kallas Diäkneberget, måhända af *þiakn*, *þiagn* = hofman, krigsman.

mellan berget och ån finnas tvenne ättekullar, och i den angränsande skogen skola flere sådane träffas.

Vid Hagelsberga by, belägen på fortsättningen af den bergssträckning, hvilken vi tillförene lärt känna under namnet Arlaberget, sågs ännu 1820 ett minnesmärke, hvilket i sitt slag otvifvelaktigt var det märkvärdigaste i orten, men af hvilket numera beklagligen endast en ringa del återstår. — På sjelfva ryggen af höjden, hvarifrån man äger en vidsträckt utsigt, fanns en jordfast, omkring två alnar hög, ofvanpå slät sten af sju alnars omkrets, omgifven på afstånd af omkring tre alnar af en rund murkrets. Utomkring stodo i en krets, åtta skyddsstenar af fyra till fem alnars höjd, och på den vidsträckta höjden funnos en mängd spridda sådane. Några år sednare qvarstodo ännu flere af de sistnämnde, då de, jemte ett i vestra sluttningen af höjden ännu qvarvarande, kring en flat, något lutande sten sammanfördt rör af nio alnars omkrets, aftecknades. Höjden har varit betäckt af ättekullar och stenkretsar. Uti några af de förstnämnde äro funne "stenkistor af menniskolängd," innehållande hela, obrända menniskoben. Jorden är öfverallt mängd med lemningar efter förbrända lik, och man anvisar här äfven platsen, på hvilken en, numera förstörd "Domsten" skall funnits. Salans uppgift, att "vid Hagellsbärg finnas två långa stenar uppreste vidh een steenkulle" röjer att han icke sjelf sett stället. Möjligen kan väl härstädes äfven ett så beskaffadt minnesmärke funnits, men uppgiften, hvilken inskränker sig till det anförda, är likväl ofullständig.

Vi antaga, att i fordomtima här varit ett offerställe. Huruvida namnet Hagelsberga, eller Hagelsbärg kan gifva styrka åt vår förmodan, tilltro vi oss icke kunna afgöra. — Allmogen menar att härstädes fordom öfvats trolldom. Den stora stenen kallades *Tomtebissens stuga.* Tomten skall icke sällan låtit se sig, tillbringande aftonstunderne på sitt stugutak, ofta till dess morgonklämtningen hördes från Odensvi eller Malma, då han drog sig in i stenen. Föll någon i hans händer, hvilket stundom skall händt, var han säker att få undergå hårda prof, såsom, att krama vasslan ur gråsten, draga parlass, skaffa torrt vatten o. s. v. Ofta blef härvid Tomten sjelf lurad. Sagorne härom äro mångfalldige. — Nattetid skall man härstädes höra ett susande i luften, hvarvid kreaturen råma och hundarne skälla; än åter se en stum, blek qvinna kringvandra. Det skall icke vara rådligt att gifva sig i språk med henne. Meränd els går då all bloden en till hjertat, som snart brister.

Söderut från byn på ifrågavarande höjdsträckning förekommer ett större antal ättekullar och stenkretsar, af hvilka sistnämnde, sex finnas lagde emot hvarandra i tvenne, från norr till söder löpande rader. Det gräsbeväxta mellanrummet kallas *gatan.* En af de öfrige kretsarne har på tre qvarters djup funnits innehålla aska, kohl, beslag och prydnader, ett spänne och en ring, allt af jern, samt en urna och ett afbrutet svärd. Fyndet är ännu i behåll.

På föga afstånd härifrån, österut, reser sig åter en bergshöjd, hvilken, fortgående mot söder till Jemmertuna, slutar med det så kallade Nyckelberget. Å norra delen af denna höjd, midt för *Uckelsta* by i Köping socken, förekomma, jemte en ättekulle med fotkedja, tre bautastenar, en kiludd (högst sällsynte i denna trakt) och en fylld stenkrets, samt ett rör af en och en half alns höjd, med en vid dess vestra kant upprest, jemntjock, fyrkantig och ofvanpå

nästan platt bautasten af två alnars höjd *). Den störste af bautastenarne är 3½ alnar hög, en annan tre alnar, och den tredje, till utseendet topplik, 1½ aln. Salan har härstädes anmärkt endast "en lång steen upprest som en karl."

Höjderne häromkring, hvilka alla fortgå i sträckningar söderut äro betäckte med grafminnen. Vi begifve oss öfver Raglunda ägor, norrut till Korslöth.

På en bergshöjd härstädes, hvarest Vahlsta ån bryter sig genom en väldig sandås, höjer sig öfver mörka granar Korslöthe Borg. — Trakten är nordiskt skön. I det lugna vattnet ofvan fallet spegla sig rika flockar af alar, och på åsen å motstående stranden, i skuggan af gamla furor, träffas grafhögar, stensättningar och högresta bautastenar.

Vi anföre till en början Hallmans beskrifning om fästet. "Korslöteborg," säger han, "är sammanhäfven af mycket stora stenar, at omögieligit voro thet, nu så högt i högden, utan synnerlig konst them oppbringa, hvilka byggningzkonster the i fordom dagar okunnoge voro, måtte thet varit folck af stora krafter, som kunnat göra sådant arbete. Och att thet af menniskohender upbygt är, tviflas om så mycket mindre, som ther äro murar uti sin rette ordning somlige räta, somlige cirkelrunda, hafvandes sina ordentliga öppningar och portar." — Salan har hört höjden benämnas Jetteberget.

Borgmuren, omgifvande bergets öfre del, med undantag af dess sydvestra sida, hvars branter erbjudit tillräckligt skydd, äger tolf till 20 alnars sluttningshöjd, samt sex till åtta alnars bredd. Att muren ursprungligen ägt lodrät höjd och varit ofvanpå platt, skönjes på flere ställen. Från hörnen af muren i öster utlöper en yttre murkrets, omfattande nästan enahanda vidd med sjelfva borgens. Höjdens långsluttning å denna sida har påkallat denna krets. Hela fästets omkrets uppgår till 520 alnar. Af borgens trenne ingångar löper en genom de tvenne i öster varande murarne, en annan genom den vestra muren, samt den tredje, knappt 2 alnar bred, mellan tvenne klippor, der, å nordöstra sidan, utanmuren utgår från ringmuren. Härförutan finnes å södra sidan en uppgång till fästet genom de derstädes befintlige, synbarligen af menniskohänder vidgade remnorne i berget. Denna kallas *trollstigen*. Utanför norra muren äro anbringade tvenne trapplika försvarsverk, af hvilka det ena slutar sig i en nästan trekantig stensättning på något afstånd nordvest från den yttre murkretsen. — En vattenrik källa har i mannaminne funnits inom fästet. Ett svärd af jern, äfvensom en stor "oformlig" hästsko äro för få år sedan härstädes anträffade.

Utefter inre sidorne af murarne finnes en myckenhet mindre stenar, af de kringboende kallade *slungstenar*. Sjelfva muren röjer å vestra sidan emot ån, spår efter våld. — Vi förfoge oss nu genom "porten" på denna sidan utför branten ner i den täcka Korslötedalen. — Här är skymning redan. Derföre — må icke strömmens sorl, eller de doftande nymphæerna qvarhålla oss! — Skogen står mörk på andra sidan. En furustock, anbringad öfver den sammanträngda strömfåran, erbjuder öfvergång till andra stranden, och här befinne vi oss på en den alldratäckaste blomsterudde. I närheten ligger den skogiga åsen

*) Fornmärket, som år 1836 aftecknades, är nu i det närmaste förstördt.

Strömer lith.

Tr hos Hårdh & C:o

med sina grafminnen. Bautastenarne följa höjdens sträckning. Af de nio eller tio, hvilka här finnas, äro numera endast tre upprättstående. En af dem är två alnar hög; de öfrige äro mindre. I de många grafhögarne, hvilka likaledes sträcka sig efter åsen emot Rya by, och af hvilka en omgifves af en fyrkantig, *sammanlagd* fotkedja, äro, tid efter annan funne, urnor och prydnader samt mer eller mindre skadade svärd.

Fältet vidgar sig norr ut emot Vahlsta och Busta. Det är en sägen, att för långliga tider tilbaka, ett slag förefallit på detta fält; och man berättar, att vid dikning härstädes, blod skall framsiga ur jorden. Serskildt förtjenar uppmärksamhet, den mängd stridshamrar, hvilken i sednare tider, på spridda delar af fältet, icke djupt under jordytan anträffats. Det kända antalet uppgår nemligen till fjorton. Sjelfve hafve vi funnit tre sådane. — De gamle tala eljest om fordna drabbningar mellan *Skoffsta-kunjin* och *Korslöth-kunjin*. Den förstnämnde skall varit så *närgånjin*, att han fastgjort sine skep vid berget, på hvilket Korslöthe borg är belägen; och är det allmogens öfvertygelse, att jernringarne, i hvilka farkosterne fästats, ännu qvarsitta i berget. Men Korslöthkunjin, *söm inte hade makta heller moa, fast'n hälles va häflugr nog*, måste omsider ge vika för den öfvermägtige, hvilken, *te vara jette*, skall varit *böölt börgr*. *Bolstre-kunjin* lärer dock varit dem båda öfverlägsen, samt, *när di ara intä gette våndan'*, tuktat dem. Mantillägger, att *då va ingesta våna te vara vånkert*.

"Kunjin satt e kväll hemave. Jättn stog ve döra. Hva valler? fräkte kunjin. Valler intä, sa' jättn å koksa kringt kring kringluga stuga. Läggier så ut, å gränjar därve grömt. Hva valler? sa' kunjin å vart ognaluger. Valler intä, sa' jättn. — Kunjin vart hajer. Först gjolen' säj te pöchie, sän te orm, å rann utåtr giynnöm såtä mä dotra si. Jättn får hum öm ä å gniär ättr. Ute biar kunjin; å geck nu illa skampert te. Jättn va vater å storlåtuger; håöjta, hötte å huta. Hälles va kunjin intä den söm hajta. — Ge mäj dotra di, sa' jättn. Nu vart dä arrvärre!

"Dan' geck ner, å dan' geck öpp. Sola skan i röa blode. Kunjins börga sönjer tre, de giölä fre; å jättn drog säj sökkr däja.

"Kunjia-barnä geck säj ut e kväll (förskänna mäj! dä va int' näss-gålsväj) i far sins sippa täkter. Nåro köm där fina blommur vicka' över åa, feck ho syn på jättn, hvarn' satt i brekka. Gulla! ge mäj pärle-krona di, sa' jättn. Intä får du krona mi för allt dä möckla gull, söm skan i väla; intä får du krona mi, ja vående du mäj guve sola föra'.

"Blef så kväller. Trastr söm dä ljuste på, såttö Älvur små på hälla. Jättn toga', glama' älvuna."

Vi återkomme till sägnerne, då vi anlände till Skoffsta- (Gräns- eller Granmars Ringmur) och Bolstre-borgarne. — Den sänkning, som nu skiljer Korslöth från Mälaren, eller Köpings ån, såsom segelbar, innefattar Korslöth, Köpingslöth och Skepslöthen, samt är omkring en half mil lång. Söder ut från Korslöth, på åsen, finnes ett rör — förmodeligen en lemning efter en Vård.

Skuggorna växa i dalen. Förr än dagen står öfver skogen, drage vi icke vidare. Nu är månen öfver det djupa vattnet. I morgon se vi den måhända öfver *Frökenbadet* *) vid Kungsöhr. Skogarne och bergen, de ligga mörka kring oss. Malmaflickan sjunger i skumma engden. Tonerne höre vi grannt. — En ringa visa, om man vill. Förnimmes dock, att något ligger sångerskan på hjertat. Hur klart hon gifver det an i sjelfva tonerna, de der likasom flöda öfver orden! Den korta visan återtages flere gångor. Uttrycket kommer allt närmare utvecklingen. Blir så ett *helt* deraf. Ett helt af toner. Vi driste icke beskrifva det hänförande i ett sådant föredrag, men vi tillägge: folkqvädet sluter i sig, nu ett gladt, nu ett mörkt, alltid ett sannt. Glädjen är här af sällsam art, ty gladare glädje finnes icke. Icke mörkare mörker. Lugnet i allt är dess krona.

(Forts.)

---

*) Stället behåller namnet från den tid då Carl XI med sitt hof vistades på Kungsöhr.

Fornminnen i Medelpad.

Nedanstående handling, hvilken i hufvudskrift förvaras å Kongl. Bibliotheket, torde af några anses icke äga det värde, som berättigar till offentliggörande. Andre åter, de der äga, eller akta förskaffa sig närmare kännedom om Medelpad och dess fornminnen, samt i följd deraf äro, eller varda i tillfälle, att säkrare göra sig reda för handlingens värde, i förhållande till det om Landskapet redan bekanta, lära deremot, mindre ogunstigt anse densamma. — Handlingen räknar sin ålder från den tid, då i spetsen för främjare af svensk fornforskning stodo Landets Främste. — Författaren, Häradshöfdingen Erik Teet, hvars stamfader, Hemming Teet, en Skotte, i Birger Jarls tid inkom i landet, var född 1646 och dog 1693.

Uppgifterne i anmärkningarne återfinnas hos M. Nordal, J. Genberg, N. R. Broocman, A. Hulphers, A. Rhyzelius m. fl.

"Extract aff Selångerss Häradz Tingz Protocoll i Medelpadh dato 684 (1684) d. 29 Octob.

Ransakades effter Gambla Monumenter, och Antiqviteter till följe aff Kongl. Maytz. Placat och hans Excellːtz Gouverneurens Högvälbːne H. Leonard Ribbings ordres — 16 Sept. 684. Och befans i *Selånger* en Ruunsten öster om Kyrkian öfver Sahl. H. Hindrichs graff [1]). En vyd lissla dören som igenmurat är fram i Choret [2]). En i Oxta [3]). En gammal Målning och vapen fram öfver Choret i kyrkian mitt öfːr Altaret, bestående aff itt svart korss på den ena sydan och en guul Orrefoot med halfva låret på andra sydan der emoot [4]).

Niurunda d. 3 Nov. uthi denna Sochen finnas Runsteenar 1. i Nolby [5]), 2. uthi berga [6]), 3. på Svahle Mooen [7]) och en vydh Qvissle Mooen [8]), oppå Prästägorna på Capelsängen hafver varit ett Capell som rudera deraff ännu sees men ingen härmelse [9]) der om finnes uthan att Bönderna från dahlen i Tuuna Sːn fordom dagz gådt tijt till Kyrkia. där vydh 2 stoora Höögar upkastade men ingen relation om dem [10]). Hoos Pär Johansson i Bärga skall finnass en gammal Laagbook. dito hoos Oloff Ersson [11]). Sochneskr[illegible]en Nilss Andersson hafver en gammal Book om Sons (?) klöster. Joan Ersson i Qvissle en gammal Historii book. Häradzhöfdingen Hundrade Danske Wijsor och Olger danskes Historia.

Tüüna 6 Nov. finnes en Runsteen i Skööhle [12]), en i kyrkiomuren vyd Predijkestoolen [13]), och som berättas en i Målstadh [14]). I Forss skall en kyrkia eller Capell varit des rudera är till synes, der aff afradzpenningar gifvas och kallas Präststommar. Sammaledes vydh Bergie i daalen Prästhuus, emellan Alsta och Bärga der nu inthet meera ähr att berätta än blotta ordspråket, *gå till Frans mässa i Prästhuus.* It. Skall uthi Målstadh en Kyrkia varit begyndt men inthet ändat, hvilket skall skedt för än kyrkian bygdt blifven som nu här

i Sochnen ståår [15]). Wydh Wyffsta By skall vara begraffven en Jettinna Wyff i Wyffstadh, hon skall gådt op för Marmen [16]) begynnandes vyd Wyffstadh by att fiskia Lax med förklädet och icke stadnade för än hon kom inemot Mahlstadh der hon till Landz gådt och opbytt Laxen emellan sig och Jätten Mahl, derest och rummet der bythet skedde än är att see och kallas Skäckdaahlen mellan Wyffstadh och Måhlstadh; hennes begraffning skall vara opp om Skomakare Svydierna i Wyffstadh [17]). Item om en Jette benembd Gåssen i Rudu refereras att han hafft en kamerat Bahl i Bahlbo i Borgsiö Socken, effter bägges nampn äro godzen än till finnandes. Pilten i Rudu besökte Bahl i Bahlboo medh en tunna Lax under hvar arm (NB. sedan besökte åther Pilten i Rudu Baal igen med en ung Älg under hvar armen). Gossen i Rudu skall blifvit ihiälslagen på hvettioms Moen aff Toordöön och der en steenkummel öfver honom lagdt, varandes åtskillige personer skadde som söökt rubba samma steenkummel medh derintill belägne högh, såsom Päder Oloffsson i Hvettiom gräffde uthi närliggiande hög bleeff siuk och älendig. Oloff Pärsson i Sweden skulle taga sig en hälla till graffhälla aff samma kummel, och när han kom hällen att röras bleff han förlorat, miste meerendeels sitt förstånd och tvingades sedan till döödz [18]). Hoos Jöns Pedersson i Dällie finnas gambl. breeff. Laxfogden Tuun en gammal Lagbook. dito hoos Måns i Ångiom. För några åhr sedhan skulle Sacellanus uthi Stödhe H. Peder Hogzelius [19]) och Olof Grelson Socknestufvu Gubben [20]) i Tuuna funnit i kyrkiogården några små gambla och tunna Silfrpenningar.

Attmar d. 11 Nov. En stoor Hög är nedan för Backa By, heeter Galthögen, men ingen veet om honom vydare relation [21]). Uthi gambla breff förmäles denne S:n kyrkia skall först aff 8 man begyntz byggias, och deraff kallas Ottman Ottmar eller Attmar ut vulgo. Uthi kyrkian är itt lythet breeff om itt beläthe som en Man i Sochnen gifvit till kyrkian uthi Papæ Nicol. 6 tydh. derför han bekom 40 åhrs indulgens. Skola och gambla Wijss- Kiämpe- och Crönike Böcker varit i fårs till finnandes.

Stödhe 13 Nov. Uthi Stödhe emellan Tuuna och Nännesiö (?) på denna sydhan hemgrafven [22]) är itt bärgh som kallas Skantzberget, derest rudera finnas effter gambal Skantz [23]). Vyd Nedansiö skall itt Capell i förre tydher stådt ofvanför broon, hvilken hafver der aff sitt nampn och kallas capells Broon. Item ett uti Wigge [24]). Jn vidh Loo i Siöstranden ligger en lythan hälla, som kallas hielte steenen, der fan för några åhr sedhan, 20 ungefer, Erich Nilsson i Loo en stoor ring lijke som en slända, tiock på en och smalare på den andra ändan, hoopdragen på ändarne så tjock (vid) att han kunde gåå på Armen aff en karl, syntes något mulin, och baar honom hem på yxeskafftet, lågh en tydh halfftår vyd pass ibland ierneredskappen. Omsidher giordes der aff Byxhaakar, och när som han kom i Staden till Gullsmedhen befantz vara klart gull. Något stycke der ifrån finnes i hooplagde stoore kummel och begrafningz platzar [25]).

Torp d. 17 Nov. En höög är belägen nordan för Vislandz Byn och Prästebordet, Ramundz högen kallad, derest Ramunner skulle liggia begrafven som slagitz med en Reese eller Jette, hvilken bodt i Gissiöns By något bättre upp i Sochnen

Sochnen under berget belägen, hvar om en vysa skall fattat vara [26]). Vydh Tirsta By skall bodt en stark Röfvare hvilken alla slog i häl som till honom kommo, och samblade stoora egodeelar, dem han groff neder uthi itt bärgh Willkällberget kallat. Men för hans stora synders skull han med torpet sunkit nedher uthi iorden, och är straxt der bredevydh som en sunken gårdztåmpt till seendes, och sedan gården sunkit skola åtskillige hördt hanan der sammastädes galit, hästen gnägdt och hunden skiäldt.

Straxt vydh Ramundz högen enär der bortevydh östan om stenarna brötz och grofz up något till åker fanns en varia och itt stycke aff en Malmgrytha, dock var allt förmurknadt; detta skedde för 20 åhr sedhan. dito en hvyt steeu hvass åt både ändarna med itt lythet korss uthi mitt på, men alt är förfarit: en Vysa om Torkil Trångesson. S. Oloffz Seglation. Joon Walmers Vysa är och här i Sochnen att finna [27]).

Borgsiö d. 22 Nov. I detta tinglaget refererades om Bahl i Balbo, Tores Skiepp, Kellel, fly, och der bredevydh grifften hans stora gestalt med steen anlagd, är allareda H. Professor Oloff Rudbeck till handaskickat med dess affrytningar.

Skiön d. 27 Nov. Refererades allenast att Fahle eller Faleo hin unge, om hvilken Joh. Magni (Magnus) talar uthi konung Erichs den helges Historia, skall i Skiöhn hafft sitt Slått och grifft varandes på grifften hans vapn att see aff 2 bilor i korss, hvilket och nu sigillum paroeciæ är [28]). På Alnön är en högh Warrehöghen kalladt, i hvilken en förmurknadt *Urna* aff Messingh med brände been sampt en annan högh der bredevydh som fästen och vapen varit förvaradhe uthi, är allareda för detta till H. Professor Oloff Rudbnck och Upsala förskickat [29]).

Hässiö d. 1 Decemb. Wydh Mölkling (?) östan för Våle äro stoora långa steenröser som seyes vara Jette och Hedninge grifter. Ättebackar finnas i Liusstorp men ingen härmelse derom. I Söråker och Hässiö S:nr heetes varit en offerkiälla som många till helssan hielpt. Vyd Lögdöön är en Surbrun. Hustro Kerstin i Näset hafver en gammal Munkebook som H. Jacob Pastor moottagit [30]).

Indahl d. 19 Feb. (1685). I Indahl finnes några ättebackar och högar, särdeles uthi biählsta, derest kittlar skola vara nedermurade för fienden, men ingen vydare relation finnes derom [31]).

Flere gambla hanteringar hafver iag än icke ärfarit uthan ofvanstående med nästledne Häradzting ransakat och således befunnit som förmält är.

På Häradz-Rättenss vägnar

ERICS TEET.

(Sigill.)

Anmärkningar.

[1]) Magister Henricus Laurentii var Kyrkoherde i Selånger. Han dog år 1649.

Inskriften på stenen är denna: Sihurþ auk þurir Haþin auk Harsr raistu stain þina aftir þurþ Siarþu faþur sin.

Allmogen i denna Socken berättar, att i fordomtima, jettar nedslungat från bergen, i hvilke de haft sine tillhåll, stora stenar, för att kullstörta närbelägne kyrkor. Sådane stenar skola ock förekomma, isynnerhet vid Högsjö och Atmar kyrkor. I några af dem synas tecken efter intryckte, ovanligt stora fingrar och händer; i andre åter, liknande märken efter menniskors, björnars, vargars, hästars, hundars och andre djurs fötter, hvarom allmogen har åtskillige uppgifter. Den tror nemligen, att intryckningarne härleda sig från den tid, då stenarne ännu voro mjuke, eller att, sedan vid en sådan sten, någon blifvit dödad, mördarens hand, eller spåret af det djur, som vållat döden, genom försynens skickelse, intryckts i stenen.

[2. 3]) Liljegren (Runurk.) upptager blott den vid Oxta, men dessutom en vid Silge och en annan vid Högom. Inskrifterne äro ofullständige.

[4]) Ärkebiskoppen Jacobi Ulphonis vapen. — "Han var af en gammal adelig slägt, som kallats *Ottesöner* och fört i Skiöldemerke en *gol* Örnefot med hvita fiedrar i blått feldt." — Denne Jacob Ulphonis erhöll i förläning, enligt Calmare beslut 1422, 'Norrebotn med alla thes Sochnar." Han skall hafva "påbyggt Selånger kyrka, hvilken förmenes först vara uppförd vid slutet af 1400-talet genom en i orten då namnkunnig Munk Josephs försorg." Målningarna, hvilka (1770) tros vara från Jac. Ulphonis tid, föreställa händelser ur den H. Skrift. — Biskop Jacob dog i Gripsholms kloster 1522.

I Selånger Socken äro i öfrigt anmärkte: en lund och en källa i granskapet af kyrkan, dem man ansett utvisa ett gammalt offerställe: Kungsgården eller Kungsnäs, äfven i närheten af kyrkan, "hvarest påstås, att en Konung Godmund haft sin gård." Byarne Qvarnsäter, Kålstad och Hoff sägas fordom varit hit lydande. Kungsgården räknas i Helsingelagen bland Upsala Ödes gods, och kallas *Näs i Silangri*. Ännu 1771 funnos här lemningar af en aflång Tingshög äfvensom af murar. — "Vid Knäfland finnas några stensättningar, som kallas Jarlaborg. — Häradsh. Teet skall låtit undersöka några ättehögar vid Granlo och Högom, samt deruti funnit Urner med stora ben, tänder, sporrar m. m. som han till Antiqvitets Collegium öfversändt omkring 1680."

[5. 6. 7. 8]) Runstenen vid Nolby (Norby) har denna inskrift: Barksvain uk Sihvastr uk Friþi raistu stain þinsa iftir Buri faþuri sin. In Farþaihn markti. — Bergastenens inskrift är denna: Alrþnþr ak Sihrtif ristu stin þina abtir Miskik faþur sin ak abtir Tisi muþur sina. Runstenen vid Qvissle moen finnes icke hos Liljegren.

[9]) Härmelse, *narratio ex narratis*, sägen. Ihre, D. L. — "I äldre tider, och innan kyrkan bygdes, har Qvissle Capell varit här i Socknen bekant, hvarefter ännu (1770) ses lemningar i Prästegårds storäng jemte vägen." En gammal sägen förmäler, att i fordna tider, pilgrimsfärder anställts hit, äfvensom det berättas, att man först ämnat anlägga kyrkan vid Heljom, men att då en osynlig makt under nätterne förstört hvad om dagarne uppförde, sockneboerne nedkastat i den förbiflytande elfven (Ljungan) en stock, i afsigt att bygga kyrkan der, hvarest stocken landade; och skall detta skett der Socknens nuvarande kyrka är belägen. — Socknen kallas i gamla handlingar Niuran eller Niuren.

[10]) Uti en grafhög vid Norby i denna socken fanns, i slutet af 1600-talet, en ring af guld, hvilken föryttrades för 70 dal. K. M. — Ättehögar träffas äfven på Dockholmen, vid Qvissle samt i Lillåkern vid Prestgården. "Om Bräm-

ön, en ö utanför denna socken, i hafvet, har gemene man sällsamma berättelser. Den kallas i Thorsten Vikingssons saga, Bränön."

[11]) Man torde kunna antaga, att allmogen i Sverikes norra Landskaper *numera* besitter större kännedom om Lag och författningar, än landets öfrige innebyggare. Det vissa är att den utmärker sig för större och, för att så säga, ärligare vettgirighet i allmänhet.

[12. 13. 14]) Alla dessa Runstenar finnss upptagne hos Liljegren. Inskrifterne äro ofullständige.

[15]) I kyrkan förvaras (1770) "en Processionsfana, Rökelsekar, Mariækrona, S:t Eriks tvättfat m. m."

[16]) En insjö, vid hvilken Jernsättsberget är beläget. Detta berg är "bekant för sin vårdkase samt lemningar efter några fordna stenbyggnader, och en vidlöftig stenmurad graf, som finnes på dess högsta kulle."

[17]) "Vid Målsta är en stenrösia af 30 alnars diameter, hvaräst säges, att *Måle Jätte* skall hvila, likaledes utvises den så kallade *Wias graf* i Vifsta bestående af en stor trekant (kiludd?) jämte en rundel och en annan trekant." Broocman anmärker härvid: "man behöfver därföre (?) icke hålla Måle Jättes kärlek till Via för någon Sannsaga." — I en ättehög vid Målstad fans i början af 1700-talet, ett förgyldt silfversmycke, samt några saker af jern, deribland ett stycke, liknande en nyckel.

[18]) "Vid Älfven och vägen förekommer Starkotters graf, som är 10 alnar lång, varande den vid hufvudet, axlarna och föterna utteknad med stora stenar: den kallas af gemene man *Rölungspiltens*, Rodungs- eller Rodu-Jättens graf, såsom ock historien intygar, att han blifvit begrafven på en slätt, kallad Rolung." — Broocman uppgifver, att Starkotters graf består af "en fyrkantig, aflång Stenrös," samt att "under hvardera af de tvänne uppreste fastän icke synnerligen store stenar, som man inbillat sig betäcka Starkotters bröst- och halsben fem alnar från kroppen, funnits en Bengrufva, till Tekn, att 2:ne och icke en ensam menniskos Ben vid denna Rösia blifvit förvarade."

[19]) P. Hagzelius tillträdde Tuna Sacel. 1670. Han dog 1689.

[20]) Kyrkovaktarne kallas i några af de norra Landskaperne Socknestufvugubbar, deraf att de fritt bebo Socknestufvorne. Eljest äro de kände under namnet Spögubbar, af deras befattning att fördrifva hundar ur kyrkorne och kanske förnämligast, sömnen från kyrkobesökande.

[21]) "Vid Attmar byn förekomma 2 högar af 8 till 9 alnars höjd. På Hambieskogen finnas äfven rudera af stenmurar efter någon skantz och Capells byggnad." — En skepsköl är funnen vid berget Malingsfluggen, 3½ mil från kafvet. — År 1810 blef i en ättehög invid Harfs by ⅝ mil från Attmar kyrka, "ett stort messingsfat och en hel, alldeles oskadad lerurna" funna. "Ättehögen hade omkring 24 eller 25 alnars omkrets vid jordytan och endast 3 alnars höjd, emedan den var i midten upgrafven. Det här gjorda fyndet var lagdt nära högens nordöstra kant. Af aska, kohl och benskärfvor, som upptäcktes, kunde man sluta, att eld blifvit tänd, och förbränning verkställd på sjelfva jordytan; det mesta af de öfverblifna benen var samladt och i fatet inlagdt. Allt sammans hade med omsorg blifvit skyddadt emot tidens åverkan; ty på jordytan fanns först lagd en platt sten af ½ alns diameter och ¼ alns tjocklek; derpå var Mässingsfatet ställdt, väl fylldt med aska och benskärfvor; öfverst på dem funnos lemningar af spännen eller handtag och äfven glasbitar af elden hopasmälte. Öfver allt detta var Ler-urnan omstjelpt. Fyra stenar, hvardera af en alns höjd omgåfvo fatets och krukans sidor och dessa Stenar voro betäckte med en större platt sten eller häll."

Hulphers anmärker att klädedrägten i denna Socken "bibehålles mäst efter åldrigt ärbart bruk, utan yppighet och öfverflöd."

[22]) Hemgrafven, en elf, som 1771 hade det enda Bäfver-fånget.

[23]) "Thenne Skantz hafver varit belägen på ett bärg, som theraf kallas gemenligen *Skantzberget*. Man kan fuller icke veta, på hvad tid han blefvet byggd eller anlagd och brukad; men att han varit väl befäst och stark, kan theraf slutas, at en grof Stenmur af 6 alnars högd är efter gambla fästningen öfrig, och kan knapt beskådas uthan förundran öfver then styrkio, som fordrats till thes sammanleggande." — Vid Närsjö i denna Socken är ett berg, *Borberget* kalladt, deraf att en ande tros *bo* i detsamma, hvilken, då nattetid förbiresande af någonting uppehållas i deras färd, skall tilltala dem, sägande: *"vill du ha nafurn."*

[24]) Ännu 1737 var grundmuren fullständig, äfvensom bogårdsmuren.

[25]) Trakten är rik på grafminnen. Allmogen tror, att drakar uppekålla sig i dem och berättar sig hafva understundom sett dem sväfva mellan högarna. — Vid Brattvall fanns i slutet af 1600-talet en kittel, innehållande gamla mynt. — "I Storsjön är en liten ö Hiältholmen eller Jättholmen kallad, hvarest en jette af ofantlig storlek säges vara begrafven. I en hög vid Esta säges en Sjul vara begrafven, och kallas derföre Sjulshögen: *sådane gamle traditioner gifvas mångfaldige här i orten*, hvarest mer än annorstädes gifvas de så kallade Jättehögar, både på skogar och vid sjöar." Här talas äfven om fordna jettekrig. Då man grafvit i högarne skall understundom ett spöke visat sig, eller ock byn Lo synts stå i brand, i anseende hvartill gräfningen måst afbrytas. — Vid Källstad, eller på Raggnäset har i fordna tider varit en borg, efter hvilken lemningar ännu finnas.

I Stöde kyrka, först uppförd i 13:de århundradet, men ombygd 1760, förvarades 1770, "Rökelsekar, ett Monstrans, Chorkåpa, flere bilder, en Processionsfana m. m. allt groft och slätt arbete. En Latinsk Gradualbok in folio, samt en förklaring öfver årlige Texter, tryckt hos Furter, straxt efter konstens uppfinnande; likaså Aflatsbref af år 1440, 1462 och 1503, Permebref om gudstjenstens fördelning Socknarne emellan 1425, och flere forntidens handlingar, några Kyrkoräkningar m. m. sedan Påfvetiden." — "Vid Reformationens början skall en Munk någon tid här hafva förrättat gudstjensten, sedan han blifvit utdrifven ifrån Torp, hvarest en by ännu har namn af kloster; om denne mannen äro *många särdeles berättelser.*"

[26]) I *Svenska Fornsångerne* förekommer under N:o 12 en visa om *Ramunder den Unga*, i hvilken förmäles hurusom Ramunder seglade sig öfver saltan sjö, alt in uppå *jättarnes lande*, samt derstädes med sitt svärd, "det han kalla Dymlingen dyra," dödade, först sju jättar och sedan *stora jätten*, hvarefter han seglade öfver sjön *in på Keysarens lande*. Huruvida denna är densamma, hvilken vår förf. uppgifver, och hvilken ännu 1737 sjöngs i Medelpad, är svårt att afgöra. Det är likväl sannolikt. — Vi blifve en annan gång i tillfälle att visa, hurusom det upptecknade qvädet om Ramunder — tilläfventyrs i slutet af 1500- eller början af 1600-talet — uppstått ur en gammal saga eller sägen, hvilken ännu lefver bland allmogen i några af Dalarnes södra Socknar och måhända flerstädes. — Radmundsängen och Ramklöf i denna Socken påminna om Ramunder.

På en udde vid elfven i denna Socken i närheten af byn Viken förekomma bredvid hvarandre, nio ätte-kumel. Sådane finnas äfven vid Preståkern och annorstädes. — "Vid Gisiön synes i lungt väder en stenbrygga under vattn, som tyckes bevisa vattnets stigande i samma sjö, fast gemene man påstå, att den fordom genom svartkonst ditkommit."

En Helgo, eller Helge förmenes hafva i 11:te århundradet byggt Torp Sockens äldsta kyrka. Kort efter Reformationen var Martinus Johan, "gamle herr Mårten" kallad, Pastor härstädes, och omtalades ännu 1770, hans *bedrifter och särdeles konster*. Klosterbyn och en åker vid Munkbyn, Kapells tegen kallad, behålla minnet af någon klosterinrättning här i orten.

"Qvinfolken sägas här täfla med männerna i gladt lynne och skär hy."

[27]) Utom de här angifne, skall ännu 1737, visan om Hjalmar eller Hjälmer och hans *bruna brand*, det är, *blenkande sverd*, sjungits af gammalt folk i Nordland, besynnerligen i Medelpad och Ångermanland. — Den äldsta, ehuru icke ftllständigaste uppteckning af denna visa, är troligen den, hvilken förekommer i Geijers och Afzelii Saml. del. 2, p. 226. Visan föregifves "komma öfver ens" med Isl. Rimmen om Karl, Grym och Hjalmar, enligt Torfæi mening, författade i 14:de århundradet. Likheten är dock allt för ringa, att förtjena någon uppmärksamhet. — Af visan om *S. Olofs Seglation* finnes, oss veterligen, endast uppteckningar på Norska språket. Nio verser af en sådan, med omqväde: Det er saa faurt i Trondhem at hvile, läsas hos Hallman *). — I Rudbecks Atlantica, del. 4, pag. 147 förekommer, rörande en *Sjökonung*, benämnd Olof, en sägen, som förmäler huru "Olof blef satt öfver Kung Torvalds flotta, men med the vilkor om han ville blifva hans måg, så skulle han komma med så många öker utur sjön, att han kunde drifva den genom 100 Thä (portar, dörrar) och genom hvart Thä 10 öker, och på hvar ök 12 vargar."

[28]) I Atlantikans 2:dra del förekommer följande stycke af en. visa om Herkul (Thore):

"Herkul var en man så rask
— — — — — —
Midsommars natt han var icke lång
Femtio vaggor kom han på gångh.
Det var en man, som så kunde lalla
när han gick vall."

Om en Konung Toril har Rudbeck i 4:de delen af sitt verk, p. 70, intagit följande, af Claes Larsson, "fordom Depositor vid Academien, sedan Lector i Westerås," erhållne sägen:

"Kung Toril han gjorde bröllop åt sin måg Erik, andra säga honom varit son, för dess manhaftiga och otaliga mäuga krig han under honom fört, och budit dertill många konungar; vid hvilket ock många fattiga sig inställt. När gästabådet ändat var, råkade en annan Konung, en gammal Trollkäring, som varit med på bröllopet, frågandes henne huru bröllopet aflupit var, och hvad plägningar der varit. Hon svarade, att hon alldrig maken hört eller, och tror alldrig sådant mera kunna skje. Och der mera menniskjor varit, än hon räkna kunde. Djur, foglar, fisk utan tal. Han frågade hvar de fingo så mycken fisk. Hon svarade, att *Toril* genom ljungeld uppbrände ett stort haf, och derutur fingo de så mycken stekt fisk, at inga hästar i hans rike hinte uppköra all fisken. Han frågade hvar de fingo så mycken fogel: hon svarade att samma ljungeld uppbrände all skogen i landet och fick äfven så mycken stekt fogel. Han frågade hvar han fick så många djur: Hon svarade att hans ljungeld uppbrände så många Städer, att de fingo derutur både folk och få stekta."

En sägen om *Torkil* förekommer ännu i Upland. Sägnerne och visorne om Thor, Thore, Thorkel, Thorkil, Thorkarl, äro mångfalldige; och finnes icke sällan, att de förre ligga till grund för de sednare. Sägnerne röja sjelfve någon gång icke otydligt, en ursprunglig skalde-skepelse, till hvilken de med tiden återgått och blifvit folkvisor.

I Borgsjö Socken förekomma åtskillige fornlemningar. Vid Borgsjö by är en sten, hvaruti ses en rund öppning "likasom med svarfjern gjord." Bönderna kalla den *S. Olofs gryta*, och mena att Kung Olof "vid framresan" låtit sin häst derutur dricka. I närheten af kyrkan, ligger Borgsjö Skans. "Om thenna Skantsens ålder och öde kan man hvarken genom läsande, skrifter, eller genom efterfrågande hos Landfolket erhålla någon pålitelig efterrettelse. Man kunde snart tro, att han varit från hedna tid, och äldre än Sochnekyrkian, som af

*) Beskrifning om Köping, p. 37.

thenna borg hafver fådt sitt namn, när hon först blef bygd." Ännu 1721 syntes här borg-grafven. — Borgsjö gamla kyrka, i hvilken förvarades en kalk med påskrift *S:t Brigitta* A:o D. MCCCCC, nedrefs, såsom "uråldrig och förfallen," 1768.

Hulphers anmärker att belefvenheten i denna Socken "går nog långt, så att ofta af bönder hälsas med ödmjuka tjenare m. m."

[29]) Falc Bures graf på Sjöns kyrkogård, är täckt med en 4½ alnar lång, samt 2½ alnar bred sten, på hvilken förekomma, jemte den anmärkte ristningen, några oläslige bokstäfver. Bure menas hafva i denna ort haft sitt Slott, Buresholm kalladt. *Birisholm i Norlanden* nämnes i ett bref af år 1398. Eljest förmäles att Bure af sitt slott gjort en kyrka, nemligen Sjön, hvilken säges fordom varit omgifven af vatten.

Sjöns gamla kyrka säges varit, i anseende till dess synnerliga byggnad, den märkeligaste i orten. Dess tjocka murar och små fönstergluggar, utvisade, att hon fordom tjent till försvarsverk." Hon ägde två torn och i dess koppardörr syntes märken efter pilar.

"*Bure kloster* uppbyggdes på en ö i Bure elfven nära dess utlopp i Bure träsk af Falc Buresson Herse omkring 1250." Rhyzelius nämner intet härom.

I Socknen finnas flere Ättehögar, serdeles vid Alnö-sundet och på Byarnes ägor. — "Språket, ehuru tydligt, har dock sin särskilta dialect."

[30]) Vid byn Röde i Alnö Socken, hvarest en Starkotter förmenas haft sin bostad, "blef år 1687 i den då förmenta Konung Sverres (Varres) hög, uppfunnen en förgyld och utarbetad koppar-stegbygel," hvilken öfverlemnades till Kongl. Ant. Archivet.

[31]) Hässiö kyrka skall vara uppbyggd omkr. 1440. "Förut skall här varit ett så kalladt *Värfru*, eller Mariæ Capell vid Asplund, hvarefter ännu 1770 funnos lemningar."

Asplunden, hvilken till sednare tider lemnats oantastad, tros hafva omgifvit en forntida offerplats. Rörande de gamle lundarne och deras helgd, yttrar sig Rudbeck sålunda: "Jag behöfver intet bevisa att Aspar och Asparlundarna äro hos våra fäder hedningarna heliga håldna, utan hvar och en gå än nu i dag til någen bonde eller gemen man, och bädie honom hugga ut en Asp utur en Asperlund, så lär han tig svara, sig det intet velia giöra, om en ville honom gifva alt det en äger." Öfverdriften i detta yttrande är lätt att finna.

Ljustorps kyrka, hvilken först uppbyggdes i slutet af 15:de århundradet, ombyggdes 1757. Socken kallas i gamla handlingar *Linustolph.* Ättehögar träffas här och der. "Trovärdige män berätta, att de på spetsen af Hålansberget i denna Socken sett ett ankare, men hvilket andre förgäfves eftersökt."

[32]) Indals gamla kyrka uppfördes omkring 1480, och var 25 alnar lång, samt 12 alnar bred. Kyrkan ombyggdes 7763. "Man saknar här ålderdomsminnen, men i en urgammal Kyrkobok läses: Architectus et primus fundator hujus Templi erat Josephus, Fenno, vir eruditus, sagax et prudens, Religioni Pontificæ, quæ tum temporis in hisce regionibus viguit, addictus, et solius Sempli ac sacrorum curam gerens. Adificatum autem est hoc Templum Anno 1480."

Indahl Socken är till vidden en af de mindre i Medelpad. — Rörande innebyggarnes lefnadssätt, klädedrägt och seder är åtskilligt anmärkt. Allmogen gör vissa tider fem mål om dagen, nemligen: frukost eller ottvard, morgonvard, middag, aftonvard och aftonmål eller qvällsvard, samt vill gerna hafva sitt Jul-öl, Påskdricka eller svagöl, men har ej annat än Pingstmessa, som är uppblandad med vatten. Klädedrägten bibehölls (1770) "nog efter åldrigt bruk." Skillnaden mellan gifte och ogifte qvinnor utmärkes sålunda att de förra bära på hufvudet en så kallad *Sperel up*, likasom ett torn, hvaremot de ogifte låta samma Sperel vara nedsläppt. I *Sorgedrägt* bruka karlarne en nätt svart kull-

mössa, och qvinnorna, jemte sina svarta klädningar, förkläden af blått rask. Brudgummar hafva mestadels en svart eller ljusblå rock och mörkblå väst, samt en svart kappa, som kyrkan utlånar. Brudarne äro mest svartklädde, fast med någon granlåt, som lyser.

Dans och spel äro efter gammal vana, ehuru Instrumenterne något blifvit förändrade. Pipa, Läng- och Knafverharpa utgjorde förr hela musiken. Violer kommo här i bruk vid 1690. "Nu (1770) har hvar socken gerna sin Spelman både på viol och harpa."

Ett större antal folkdansar är samladt och allmängjordt. Ett ännu större antal är oupptecknadt. Vi äämne i nästa häfte meddela några sådane. De fleste svenske folkdansar äro underbart sköna. Så är sagdt, att "intet tidehvarf, intet land, Skottland icke undantaget, kan uppvisa sånger af denna rörande och starka djuphet, af denna högtidliga enkelhet, detta stilla, dystra behag, som finnes i nordens sköna Folkdansar."

Domaresäte på Selaön.

(*Södermanland.*)

Bland de "stilla öar," hvilka omgifvas af det fornkända Mälare-vattnet, utmärker sig för sin rikedom på lemningar från framfarna dagar, Sela-ön. — Ehuruväl, sedan längre tider tillbaka, desse minnen varit föremål för forskares uppmärksamhet, äro icke destomindre de till oss komne efterrättelserne rörande desamma, med undantag af dem, hvilka sysselsätta sig med härstädes förekommande, numera till större delen oläslige run-inskrifter, ingalunda tillfredsställande. De äldre af desse efterrättelser leda sin upprinnelse från fornforskningens barndomsdagar i fäderneslandet, och förhållandet i afseende å dem kräfver sålunda ett öfverseende, det man åter i ingen mohn kan skänka den oförsvarligt lösliga behandling, hvilken Sela-öns fornminnen af sednare tiders forskare rönt. — Ön hyser en nästan underbar mångfald af minnesmärken. Det märkvärdigaste bland dem är tvifvelsutan Domaresätet vid Åsa, ännu i sitt förfall, ett af de skönaste i landet. Vi hafva ansett det förtjena att närmare skärskådas. I förbigående skole vi kasta en blick, äfven på några af öns öfrige forntidsminnen.

Sela-ön, omgifven af Grönsö-, Vaxängs- och Tynnelsö-fjerdarne, den vattuled, som sträcker sig mellan sistnämnde fjerd och Kolsundet *), samt af Björk- och Prestfjerdarne, har, i likhet med flere af de större Mälare-öarne, fordomdags bildat en flock af holmar, skiljda genom vattuleder, de der under tidernas längd öfvergått till sänkningar. Sådane sänkträckningar förekomma flerstädes på denna ö och utgöra dess fruktbaraste delar. En af dem finnes utmärkt på E. Humblas Charta öfver Selaön af år 1771 och kallas ännu Träsket *). En annan sänkning sträcker sig från Östa, norrut emot Hornboviken. Namnen på några i densamma belägne byar, såsom Valla, Mervalla eller Nervalla samt Utåker angifva uppvallningens sträckning. Ännu i Rudbecks tid föregafs Sela bestå af "tvänne öijar, Öfver-Sela och Neder-Sela."

Häradet, i hvilket Selaön är belägen, nämnes i äldre tider *Silbo hundari.* Ön (det låter sig icke bestämmas hvilken del af den nuvarande) kallas af Sturleson *Sile* samt i ett bref af år 1335 **), Sylæ. — Man har, rörande härledningen af namnet, uppkastat en mängd gissningar. Några hafva menat, att ordet *Sil*, hvilket förekommer i flere ortbenämningar i landet, betecknar vatten eller sjö. Andre hafva i benämningen sett ordet *Sal.* Rudbeck försäkrar, att de "tvänne öijarne Sela, Öfver-Sela och Neder-Sela, den öfre de lycksaligas ö och den nedre de lycksaligas ö, äro så kallade för deras goda och ljufliga lägenheet att beboo." — Vi ingå icke i pröfning af de skiljaktige meningarne, men förklare oss för den förstnämnde. Att de fordom ryktbare *Selingarne* utgått från Selaön,

---

*) Den del af densamma, som ligger emellan Kol- och Stallarholmssunden kallas Flarn.
**) En annan Charta öfver ön från slutet af 1600-talet upptager endast byanamn.
***) Bland Peringskölds Handskr.

Selaön, lärer, enligt en sednare häfdeforskares förmenande kunna "likasåväl vara sant, som osant."

Då man från Stallarholmssundet landstiger på Selaön, mötes man af en sträf, bergig, föga inbjudande trakt — af ett, efter utseendet härjadt, däldigt skogland, och höjde sig icke här och der grönskande ättehögar bland högreste bautastenar, frestades man lemna det inre af ön obesökt. Här förekomma likväl skapelser af sann skönhet.

Redan på få famnars afstånd från sundet, å en höjd till venster, träffas ättekullar och en treudd. Längre in, på en kal bergsträckning, ses en mur (ruin) af några alnars lodrät höjd, efter en rund byggnad. Efterfrågar man dess betydelse, erhåller man svaret, att den är en lemning af ett forntida *Blotahus*. Innebyggaren, som säger sig hafva uppgiften af en "häfdesökare," hvilken för få år sedan besökt ön, men sjelf icke är rätt klok på betydelsen af ordet Blotahus, menar likväl, efter far sin, att muren är en lemning af underredet till en väderqvarn. — Vi äro i tillfälle att upplysa, endast att muren röjer en ganska hög ålder, äfvensom att några skrifteliga efterrättelser rörande densamma icke förefinnas.

I en täck däld till venster ligger torpet Vallalund och i närheten, Valla Sjöhage, inneslutande, bland nästan oräknelige, mindre grafminnen, såsom ättekullar, med eller utan fotkedjor och stensättningar af mångfalldiga slag, fyra större ättehögar, bautastenar och två fallne runstenar. — Ett grafvarnas land! Så säges att, nattetid, en ström af blod understundom är härstädes sedd, gående i sträckning med stjerngatan. Vi öfvertygades att innebyggaren *känner* en betydelse häri, för uttryckande af hvilken, han icke äger ord. Der ligger eljest öfver fältet en vår af blomster. Trakten är icke skön, men utsigten mellan de väldiga grafhögarna, öfver Vaxängs- och Strengnäsfjerdarne, härlig. I den närbelägne, ofvannämnde sänkningen äro, innevarande år, vid gräfning funne tvänne aflånge, skålige och på undre sidorne plattade stenar, hvardera af omkring en alns längd, ½ alns bredd och tjocklek samt 1 qvarters fördjupning. Urhålkningarne äro tydligen tillkomne genom huggning eller hackning. En af dessa stenskålar förvaras vid Östa.

En knapp fjerdingsväg norr ut, vid lägenheten Gränsen, vidtager en skogstrakt. Här, till venster är den så kallade Mervalla-, Nervalla- eller, såsom den äfven kallas, Fröjdenborgs hage. I en af ättekullar och höga granar omsluten däld, ligger på en slät gräsplan i en bädd af bländande parnassier, den minnesten, hvilken en gång *Sirid lät resa åt Sven*, sin man, Vikingen. Denna runsten, märkvärdig, icke blott i anseende dertill att inskriften, i likhet med några få andre sådane, är affattad på vers (starkadralag) — "ett klart bevis på slägtskapen mellan Sveriges inhemska äldre och den Isländska vitterheten" — utan äfven för den sorgfällighet, med hvilken runorna och slingorna blifvit inhuggna i den utmärkt vackra stenen, var redan 1687 *omkullfallen*. Den förtjenar att åter resas. Stenen är icke, såsom man föregifvit, *sönderbruten*, men inskriften till någon del oläslig. Tvänne af allmogen på ön läste för oss så mycket af densamma, som kunde läsas. Vi anföre den efter Liljegren.

Siriþ. let. resa.	Sirid lät resa
stan. þina,	Stenen denna
at Sven.	åt Sven
sin. bunta.	sin (hus)bonde (man).
Han. uft. siklt.	Han ofta seglat
til. Simkala.	til Semgallen
türum. knari.	med dyrbart skepp
um. Tumisnis.	om Dumsnäs.

Det är med detta qväde som med de fleste muntlige och skriftelige öfverlemningar från forntiden; de tyckas qvarstå endast till dragen. Nu: hvar äro här blommorna? hvar, listan på suckarne, på tårarne? — I sanning! om der något brister, lägger det icke en annan tid deri.

Ett på föga afstånd härifrån varande större stenröse kallas af allmogen *Fröjdenborgs kyrka.* Några föregifva, att röset är en lemning af ett gammalt *Afgudahus.* Stället kallades i Peringsköld tid Frökenborg. Någon annan efterrättelse rörande lemningen finnes, oss veterligen, icke.

Vi lemne dalen och begifve oss upp på Allmänningsåsen, hvilken åtminstone här är att anse såsom en landthöjd. Å södra delen af densamma äro, på en half alns afstånd från hvarandre, reste tvenne stenar, den ene sex qvarter och den andre fem ½ qvarter hög. Kring desse äro, på 6—7 till 8 alnars afstånd och lika långt från hvarandre, uppreste sju, omkring en half aln höge, samt medelst inböjde stenrandningar förenade kretsstenar. Dylika randningar utgå äfven, liksom i tjugor, från midtstenarne till dem, hvilka utgöra kretsen. Stensättningen, hvilken torde utmärka en gammal *Tillbedningsplats*, är omgifven af bautastenar, grafkretsar, randkretsar, grafkullar och treuddar.

På föga afstånd härifrån vid en otydlig stensättning (tilläfventyrs en Skepssättning) förekommer en ättehög af sexton stegs sluttningshöjd och nära 100 stegs omkrets vid jordytan. Högen äger fotkedja och är ofvanpå platt. Här likasom vid Fielstad *lekes* årligen *Valborgmässonatt*, eller *Valborgmässberg.* Det säges, att då en natt för få år sedan, bygdens ungdom dansat kring den på högen flammande elden, ett spöke visat sig, samt bortjagat de församlade *). Härifrån utgår mot norden efter höjdens östra kant en sträcka af grafhögar, utaf hvilke några äro försedde med bautastenar. Mellan högarna förekomma större treuddar, kretsar och mindre rör. Serskildt förtjenar nämnas en stensätt-

*) Enahanda berältelse höres i flere Landsorter, och uppgifves på olika ställen att spöket antagit gestalt af en Lapp, Finne eller Dalkulla. Linné förmäler det "Landtmannen har för sed alt ifrån Hedenhös, at natten före Vallborgmässodagen uptända eldar på marken, at deromkring dansa och fägna sig åt den tilkommande sommaren", samt tillägger att dessa "reliqvier af de gamlas Floralia endast äro qvarhållne i Upland och de nästgränsande Socknar; men näppeligen i andra Svenska Provincier." Seden, att vid den tid då vintern afllöses af våren, tända eldar, har likväl bibehållit sig öfver hela norden, ehuru natten för festen icke allestädes varit densamma. Finn Magnusen håller före att den, efter Finsk-Celtisk årsberäkning, först i nyare tider blifvit öfverflyttad till natten före den första Maj. I några trakter af Norrige (t. ex. på Söndmör) tändes, Midsommar-aftonen, på berg och fjellar, en eld eller fyr, kallad *Brising.* — I allmänhet tändas Valborgmässeldar sällan på ättehögar.

ning i fördjupningen mellan den förstnämnde ättehögen och den, närmast densamma belägne. Den består af en sten i "altarform," omgiven af en, numera rubbad stensättning. Räckan slutar med några små grafkullar och rör samt tvenne runstenar, dem allmogen kallar *Runingar;* och förekomma dessutom spridda grafminnen intill Åsa by.

På ifrågavarande landthöjd söder om Åsa är att se ett minnesmärke, som har utseende af en jettelik Skeps-sättning, samt är öfver hela ön och angränsande trakter af fasta landet kändt under namn af *Åsa Domaresäte.* — Längst i öster förekommer en, inåt flat sten af 3⅛ alnars höjd och 6½ qvarters bredd, *Domstenen* kallad, från hvilken utgå mot vester, tvenne något utböjde rader af resta stenar. Stenarnes afstånd från hvarandra utgör 2, 3, 4 till 5 alnar. Den norra raden innehåller sju, samt den södra åtta stenar af olika höjd, nemligen från två till 2¾ alnar, alla med inåt vände, bredare eller smalare flatsidor. Stensättningen, hvilken sålunda i öster bildar en spets samt i vester slutar med tvenne, på nio alnars afstånd från hvarandra reste radstenar, äger 44 alnars längd. Bredden öfver midten utgör 11½ alnar. Domstenen är med de närmast stående radstenarne förenad medelst randningar, och af lemningar efter sådane finnes att randningen fortgått kring hela kretsen. Inuti densamma, på afstånd från Domstenen af omkring 25 alnar samt sju alnar från södra och fyra alnar från norra stenraden, förekommer en jordfast, spetsig sten, skifva, eller flisa af 7 qvarters höjd, tre alnars bredd vid jordytan, samt omkring fem tums tjocklek, med tvenne, mot öster och vester vände, trehörniga sidor. Marken är på östra sidan om denna sten ojemn. Tvenne fördjupningar urskiljas tydligen. Dessutom förekomma inom kretsen trenne, nästan klotbildade stenar, en i närheten af fördjupningarna samt de öfrige på skiljda ställen närmare radstenarne, äfvensom en lemning efter tvenne, från randningen mellan två af den norra radens stenar, *ingående,* likrigtade stenrandningar af nära en alns längd. Utomkring kretsen, på föga afstånd från densamma, finnas några ättehögar och fördjupningar samt en runsten, på 1600-talet Slungersten kallad.

Sådant är minnesmärkets nuvarande utseende. Det första, som faller i ögonen är kretsens ofullständighet. Af de mellan flere af radstenarne förekommande fördjupningar, äfvensom af luckor i randningarna, kan nemligen slutas att kretsen, hvilken nu äger sexton radstenar, af hvilka dock en återstår endast till en del, ursprungligen innehållit tjugufyra sådane *). Vidare förmärkes, att inuti kretsen, vid flisan, någon stensättning eller måhända jordupphöjning förefunnits, ej mindre än äfven att flerstädes i kretsen, stenresningar, stensättningar och stenläggningar tillvarit, de der med tiden gått förlorade.

Öfver fornlemningen finnas från 1600-talet tvenne grundritningar; båda outgifne. Den ena af år 1667 utaf Z. E. Lundius Past. Ytters. utvisar en af 13 stenar bestående, aflång krets. Den andra, upprättad 1684 af Peringsköld, upptager i en temmeligen trogen bild, kretsstenarnes nuvarande antal jemte de

*) I Villåttinge Härad förekommer ett Domaresäte, som bestått af 12 stenar, men af hvilka sju äro omkullfallne. Sägen rörande desse sistnämnde, är att då en gång några vränge domare härstädes afsagt en orättvis dom, hafva de blifvit i dem förvandlade.

kringliggande ättehögarne och "stoora graffarne." Inom kretsen förekomma på samma teckning, flisan och de tre klotstenarna, af hvilka åtminstone två synas ligga tätt invid inre sidorna af tvenne utaf radstenarne. Lundii beskrifning öfver det aftecknade fornminnet är af följande lydelse: "I Ååsa Ytter Sellö Sooken finns många ättebackar, hvarest och dhesse 13 st. stenar å een hög kulle äro upreste synas, dock uthan Rijtning och Ruunor, den störsa 3 alnar; dhe öfrige 1½ alnar öffr Jordh." — "V. D. Minist. Johannes Rivelius" har år 1687 i "Yttersehla Sochnestuga, efter berättelse annoterat: Vijdh Åsa, 12 upreste steenar, men ingen skrifft uppå, ibidem en medh ruunschrifft uppå, sampt vijdh stora vägen." Öfver Peringsköld's teckning finnes blott namnet *Åsabacke*, jemte uppgift att fornlemningen är 40 steg lång och 11 steg bred *).

Domkretsen lärer således redan 1684 varit bruten. Flere af de qvarstående stenarne äro synbarligen stympade och några af de felande återfinnas, dels hela, dels sönderslagne, under en närstående väderqvarn samt i grundvalarne till uthusen i Åsa by, der de förmodeligen ansetts bättre göra gagn för sig. Kretsens ännu ömtåligare innanrede har troligen ännu tidigare varit föremål för våldsverkan. Vi förmode att inom densamma, jemte hvar och en af radstenarne, funnits en klotsten, samt att vid flisan, en stensättning för verkställandet af den vid Domstenen afkunnade domen tillvarit **), äfvensom att den, på föga afstånd från sistnämnde sten förekommande, ingående randningen, sträckt sig öfver kretsen från den norra till den södra rad-randningen, och sålunda skiljt Domarens eller den Främstes plats från de öfriges. De kring kretsen befintlige, icke sammanhängande, men i sträckning med densamma varande fördjupningarne ("grafvarne") torde hafva utmärkt den gräns, inom hvilken Allmänheten icke fick träda, så vida de icke (hvilket dock svårligen kan antagas) tillkommit vid uppkastandet af de närbelägne ättehögarne.

I Sverike förekommer, utom Tingshögarne, ett icke ringa antal, ofta på föga afstånd från hvarandra belägne stensättningar, dem man ansett utmärka gamla Tingsplatser. — Vi hålla före, att ett stort antal af dem icke kan för sådana anses, och hänföra hit alla, hvilka i större eller mindre mohn afvika från *ring*- eller *krets*-skapnaden. Bevisen att desse, om icke uteslutande, dock ursprungligen och allmännast tillhört Tingsplatser, vare sig på högar eller på jemna marken, äro mångfaldige. De i Landskapslagarne förekommande talesät-

---

*) I Kongl. Landtm. Contoiret förvaras en Charta öfver Selaön, upprättad i slutet af 1600-talet. Den är högst ofullständig. En öfver Åsa *by-ägor*, åren 1639 och 1640 upprättad Charta, lider af samma fel.

**) C. Lithmans beskrifning af år 1669, om en Domareplats i Vaksala Socken af Upland torde förtjena anföras. "I samma Ransakning," säger han, "befans att till antiqviteter skulle föras *Tingzberget* (som man troor skall hafva varit brunkligit in Ethnicismo) der alla Judicia äro håldne och Sententierne pronuncerade sub dio. Der äro satte Trec stora Steenar, som ännu finnas, der Judices utan tvifvel hafva vydh dem suttit, och kan skee så många Judices, som stoora steenar äro. Men doch ibland dem är een stoor steen större än dee andra; och præsumeras att Præses har der sitt säthe hafft. Många meena, att sedan som Sententia var pronunciata är der på samma platz institien uthan något opskoff och dröyzmål skedder."

ten "til things och rings," "å thing och ring" m. fl. hafva härpå afseende, och samma föreställning är, såsom rätteligen blifvit anmärkt, ännu bibehållen i en af våra folklekar, *Domaredansen* *). — Eljest lemna Sagorna flerfaldiga upplysningar i ämnet. Sjelfva Tingskretsen kallades på Island Dóm-*hring* [circulus vel gyrus, intra quem ipsum tribunal erat], i Sverike *Tingskringla* m. m., och utom densamma förekommo þínghelgis [vallus circuli vitalis] samt Fiörbaugs gardi [extrema area circuli vitalis] **). Om ett Ting eller allmän sammankomst i Upsala uti K. Olof den Heliges tid har man följande efterrättelse: "Hinn fyrsta dag er þing var sett, satt Olafur Kongur a stoli, oc hyrþ hanns *um hverfis*. Enn annann veg a þingino sato þeir a einom stole Rognvalldur Jarl oc þorgnyr, oc sat þar fyrir þeim hyrþ Jarls oc huskarla sveit þorgnys, enn bak stolinom stoþ bönda mugurinn, *allt um hverfis i hring:* sumir foru a hæþir oc hauga at heyra þaþann til."

Selaboen säger att stensättningen vid Åsa varit ett Domaresäte, och flere tillägga till styrko för uppgiften, att några vid densamma förekommande stenar äro öfvergjutne med blod, hvilket hvarken för sol eller regn skall förgå ***). I öfrigt menas att understundom härstädes, *syn förvändes*, så att man plötsligen tycker sig vara på en främmande ort, och att hvad på stället förloras, alldrig skall kunna återfås. — I Härad Socken, Åker Härad, icke långt härifrån, höres följande sägen: "I skogen mellan Kumla by (i Härad Socken) och sjön (Mälaren) finnes en *Jettekyrka* †). — Då en gång en gumma uppehöll sig härstädes, förflyttades hon oförmodadt i en *Vild-trädgård*, hvarest hon fick se en *fru*, både ung och grann, hvilken, pekande på kyrkan, som äfven här varit

---

*) Vi begagne tillfället att fästa uppmärksamheten på det *sant sköna* i melodien till denna dans.

**) Viga-Glums Saga och flerstädes. Om ett Ting *å Tingshög* (i þingbrecku) kan läsas Egils Saga Cap. 80. Breck betyder i svenskan en sluttning mot ett vattudrag, och torde vara beslägtadt med Isl. ordet Bring, hvilket Björn Haldorsen öfversätter med Colliculus, en liden höj.

***) Stenarne äro beväxte med en blodröd alg (Byssus).

†) I Hammarby Socken af angränsande Öster Rekarne Härad finnes på en höjdsträckning en hop af stenar och öfver densamma en större häll. Fornminnet bildar en grotta och kallas *Ormkyrkan*.

På Selaön förekommer en mängd sägner, af hvilka tvenne, upptecknade i slutet af 1600-talet och intagne i de härofvan åberopade handskrifter, må anföras. De lyda, som följer:

I Bärgz Giärde och Ytter Sellö Socken finnes "en steen med artig Rytning, hvilken är sunderfallen i 2 stycker, så att man Rijtningen ej kan grijpa; men inge runor är ther på honom.

"Straxt bredevyd thenne Steen synes å radh Åttskillige Många högder och kullar med diupa daalar emillan. Thet berättas aff dess Naboer, att när någon Serla kommer drucken rijdandes förbij denna Steen och högder, och råkar skrijka, så bliffr han frestit och slagen; så att många der effter haffva mått taga till säng."

"J Fjälsta västra giärde (är) en bred ren som och kallas Fjälsta bredren (bred-ren?), derom är sägn att en gullvagn skall stå nedre och itt gullsvärdh, och att en hustro der i byn skall föda 2 barn, när dhe gå vall skola de finna svärdet och vagnen igen, och så skall det bli flere uppenbarat." Denna sägen är ännu i friskt minne.

synlig, yttrat: *"detta är bullen; på Åsa backe, der är kullen."* — Man tillägger att för icke länge sedan, vid Jettekyrkan, samma syn åter varit sedd och samma tal hörts.

Selaön samt kringliggande öar och trakter äro bland de få, hvilkas rygtbarhet, åtminstone såsom forntida stridsplatser och Konunga-tillhåll, vitsordas af Sturleson*). Granmar, den siste Fylkeskonungen, vistades stundom på sina gårdar (buum sinom) härstädes. Ynglinga-Sagan förmäler att K. Ingiald och Granmar satte *ett möte* sig emellan, och kommo tillsammans (laugþo stefno meþ ser oc hittuz). Mötesplatsen kan hafva varit vid Åsa. En sägen omtalar, att en *Glanmar* hvilken skall varit boende på Klahammar å Selaön, varit den siste, som hållit Ting vid Åsa; och är denne troligen ingen annan än Granmar.

---

*) I noten till sidan 519 uti S. R. Häfder läses, att Ränningeborg, "bredvid byn Ränninge" på Fogdön i Mälaren, utgöres af en "ovanligt stor dubbel ringmur, eller krets af stora sammanhopade stenar." Vi äro i tillfälle att upplysa, ej mindre att ringmuren är en bland de vanligare, än äfven att byn heter Rällinge.

Staf-Stenarne.

(*Rekarnebygden i Södermanland*)

Södermanland i vester innefattar de gamla Wingåkers- och Rekarnebygderna, fordom genomskurna af segelbara vattuleder. Den förstnämnda skall, under namn af Wikingakir eller Vikingåker, innefattat Östra och Vestra Wingåker, Österåker, Stora Malm, Skyllinge och måhända äfven Julita Socknar *). Man har, till följd af benämningen Wingåker, derstädes förekommande ortbenämningar och sägner, men hufvudsakligen af Innebyggarnes skiljaktighet från sine grannar i lynne, utseende, språk, klädedrägt m. m. velat draga den slutsats, som skulle Wingåkersboerne leda sin upprinnelse från en främmande folkstam, hvilken i fordna dagar der bosatt sig; och ehuruväl i afseende härå, någon bevisning ännu icke åstadkommits, har likväl meningen för många liknelser för sig, att kunna förkastas **).

Rekarnebygden består af flacka, långsträckta uppvallningar, hvilka genomsträfvas af mar-skogiga, till utseendet nedtryckta, sträfva stensträckor. Skulle benämningen kunna härledas från namnet *Reckar*, är den ganska gammal. Ordet förekommer nemligen i urkunder af erkänd ålder ***). Några hålla likväl före att det rätteligen är att härleda från *reda*, utreda, utrusta, eller *rida*, och föregifva att Rekarne "varit en viss indelt trakt för *Red-karlar* eller dem, som bordt tjena till häst, och deraf fått sitt namn." Ordet *Redkarne* förekommer dock, oss veterligen, hvarken i äldre eller nyare handlingar. Förklaringarne kunna utan svårighet sammanjemkas. — Huruvida i fordomtima, Rekarne innefattats i de båda nuvarande häraderne Öster-Rekarne och Vester-Rekarne, låter sig svårligen bestämmas. Rudbeck vill hafva det sålunda: "Rekare, det är Konung. Hela Svearnes land runt kring Laugen eller Mälaren, kallas (kallades) Rekarebygden, skifftat i Västre, Norre, Södre och Östre Rekarna, emedan Konungarna och all dess förnemste Slechtingar, hade der sitt säte †)." En dikt i stort!

---

*) I en handskrift från 1600-talet uppgifves, hurusom "de gamle efter sine förfäder berätta," att på den s. k. Kapellsbacken vid Sjöholms Säteri i Östra Wingåker, varit ett Kapell, "thertill icke allenast Wingåker (i vidstr. bemärkelse) uthan ock Store Malm och Skyllinge Sochnar i förtijdhen hördt hafva, och ther haft sine begrafningsstädher, förr än the hafva haft mackt, att upbyggia sigh kyrkior", så att byar i dessa socknar, på 3 och 3½ mils afstånd härifrån, "varit i Lijkforsell tillsamman."

**) Om Wingåker och dess innebyggare är mycket ordadt. Det mesta deraf hvälfver sig likväl kring några få iakttagelser. Vi ämne framdeles allmängöra sägner och sånger från denna bygd, och blifva då i tillfälle att yttra oss rörande Vingåkrarnes ursprung. Ett skönt qvinnoansigte i Rekarne — och sådane finnas — är merändels ljust; håret nästan ljus-gult och ögonen blå. Kring Vingåkersflickans långrunda, finbleka ansigte ligga mörka lockar.

***) Såsom i Eddan, Hrolf Krakes Saga Capp. 3 och 4 (i versarne), Herv. Saga Cap. 7 och flerstädes, samt synes beteckna en konungslig kämpa-svit.

†) Atlant. del. I, pag. 748.

Likasom Wingåkrarne ansetts leda sin upprinnelse från en främmande folkstam, är en "stamolikhet" vorden tilldelad äfven Rekarneboerne. Den torde likväl vara lika obevislig, som den är obevisad. Icke destomindre urskiljes utan svårighet hos Rekarneboerna, egenheter, i afseende å så väl lynne, som språk, serdeles uttalet, ehuru de tvifvelsutan äro att härledas ur andre omständigheter. Ej utan skäl har man anmärkt en härstädes rådande trotsighet och tilltagsenhet. Dessas anförvandt är hetta, och den saknas icke här. De äro foster af ett, för att så säga, *sjelfviskt* i lynnet, ett drag, som, ehuru i ädlare bemärkelse, fordomdags tillhört hela Svenska folket. Rekarne-boen står i följd häraf, hos grannarne i ett visst rykte för dugtighet eller karlavulenhet*), ehuru, af nyssanförde skäl, han icke äger ett deremot svarande anseende. Språket, särdeles hos allmogen kring Städerna, närmar sig ganska märkbart skriftspråket**). Uttalet är raskt, men saknar värdighet***), och hvad utseendet beträffar, företer det blott egenheter, utmärkande Svenska folket i allmänhet.

Rekarne Härader äro rike på fornlemningar, och efter deras sträckningar kunna icke sällan gamla farleder spåras. Vi antage såsom ådagalagd, tillvaron i fordna dagar af en sådan mellan Nyköpingsskären och Hjelmaren. Att en dylik, kanske flere, en gång förenat, äfven Hjelmaren och Mälaren, om än någon sådan icke kan antagas hafva följt sträckningen af Eskilstuna- (fordom Qvissla-) än, blifver vid aktgifvelse på skaplynnet af trakten mellan dessa sjöar, klart. Öfvergångne till sänkningar, i hvilka ofta en strands växtlighet är att finna, följas de af skrofliga, ofta kala berg- eller höjdsträckningar, bärande på sine hjessor, forntida värn och vårdar. En sådan sänkning begynner vid den bugt, hvilken Eskilstuna-ån bildar vid Gultbrunn i Forss Socken, samt fortgår genom flere byars ägor, till dess den, icke långt från Hynnevad- eller Hyndevadfallet, åter mötes af samma vattudrag.

Stränderne kring denna å, från dess mynning vid Närsjöviken till Eskilstuna, göra ett märkligt undantag från Rekarnebygdens skaplynne i allmänhet. Omvexlande, nordiskt storartade skapelser möta här ögat; och skulle i detta afseende särskildt kunna utmärkas, trakterne kring Rosenberg, Skogstorp och Hynnevadsfallet, hvilka trakter alla ligga vid hvarandra. Från en af skog och larmande vatten omgifven, reslig klippa vid Hynnevadsfallet äger man en, i sanning, hänförande utsigt. Vid klippans fot, ett rörligt mörker, i hvilket fallet oaflåtet stänker klara droppar; höga granar, sträckande barriga grenar öfver svallet, som ville de dölja dess oro, eller mana till frid; det lugna vattnet ofvan fallet, liknande en stilla insjö, med utskjutande, af ymnig vass och

*) Häraf talesättet hos en skrytande Vingåkrare: "Hvem är ej så god, som en bonde på Rekarne."

**) Blott ett exempel: "jag frågde flikko," jag frågade flickorna. I Westm. säger man: "ja fräkte flekkuna."

***) Vi skulle knappt anfört sistnämnde omständighet, om icke innebyggarne uti ett närliggande Härad, nemligen Daga, utmärkte sig, just för en sådan värdighet och manlighet i uttalet. Vi hafve icke hört en skönare svenska, än här.

Strömer lith.

Tr. hos Hårdh & Co

STAF - STENARNE.

(Södermanland.)

och prunkande svärdsliljor bekransade löfdungar; längst bort öfver den klara vattenytan, på en uppstigande ås, bland lummiga lindar, Husby åldriga kyrka, och derjemte en mörk skogsrand, betagande åskådaren, anblicken af det täcka Ryningsberg.

Läsare! vill du ha himmel öfver taflan så måla den sjelf.

Från nyssnämnde klippa urskiljer ett skarpt öga, å en af södra strandens uddar på Husby bys ägor, tre högreste bautastenar, och närmare betraktadt finnes fornminnet vara omgifvet af grafkullar och stensättningar.

På spetsen af höjden är ättehög af tolf stegs tvärdrag, omgifven af en fullständig, enkel fotkedja samt försedd med en bautasten af nära en alns höjd, jemte hvilken ligger en lägre klumpsten. Härifrån utgår mot södern en rad af bautastenar, af hvilka den närmaste, belägen på 2½ stegs afstånd från kullen, är 2¼ alnar hög (stympad), den andra, sex steg härifrån, 2½ alnar, samt den fjermaste, 5½ steg från denne, 2¾ alnar hög. Sexton steg öster härifrån träffas en fylld stenkrets af sex alnars tvärdrag, och ännu sexton steg längre bort, en Skeps-sättning, samt nio steg från denne, åter en fylld stenkrets. Skepssättningen, hvilken äger en hög, nästan spetsig, utåt hvass för-sten, samt en aflång, flat akterhäll, men saknar styr-sten, har å hvardera sidan tolf radstenar, och är 18 steg lång samt 5 steg bred. Midt i densamma förefinnes på en mindre upphöjning, en af sju kullerstenar *sammanlagd* krets. I närheten förekomma dessutom talrika spridda grafminnen. — Blott en enda äldre efterrättelse angående detta minnesmärke är kommen till vår kunskap. I en skrift från 1668 förmäles, att Husby "Församblingenes största deel är aff Skogh och Ödemarck icke så långo sedan upptagen och excolerat" *), och att förthy intet skrifvärdigt här funnes, "uthan allenast fyra steenar, tvenne halftredje aln och tvenne 2 alnar höge, ståendes uppreste just i rad, uppå en liten backe i Husby Qvarngärde neder vidh åen; mellan den första och andra är 4½ aln, mellan den andra och tredje 3¾, och emellan den tredje och fjerde 8 alnar; desse stenar äre djupt nedergrafne i jorden och kallas *Jettestenarna*, men inga ruunbokstäfver finnas them påskrefne, icke eller någon tradition eller Saga är om them."

Vi hafve ansett detta, hittills föga kände forminne destoheldre förtjena uppmärksamhet, som, oberäknadt dess sällsamma utseende, tillvaron af en gammal segelled mellan Hjelmaren och Mälaren deraf synes vinna styrka. Ättehögen med dess fotkedja utmärker en man af anseende, bautastenen kämpen och skepssättningen Vikingen. Kretsarne äro, utan tvifvel kämpaföljets (Reckarnes?) lägerställen. Allmogen förmäler, att en *Jette* ligger i högen, och föregifver, att han blifvit "upbränd." Bautastensraden, hvilken, efter hvad af ofvanintagne efterrättelse kan inhemtas, 1668 innehållit fyra, och längre tillbaka, måhända ännu flera sådane stenar, kallas *Stafstenarne*. Rörande anledningen till benämningen har man sig intet bekant.

Ordet Staf är svåra mångtydigt **). Finge man derutur draga betydelsen af Stäf eller Stafn, samt hänföra denna till Skepssättningen, vore förklaringen

*) Uppgiften motsäges af Husby Sockens talrika fornlemningar.

**) Ihre uptager 6 till 8 olika bemärkelser.

gifven. Dijkman förmenar att Staf betyder grift *), och äfven Peningsköld öfversätter ordet med *grift och likställe* **). Eljest synes oss antagligt att stenarne fått namn af deras staf-lika utseende, så vida de icke utmärka en gammal gräns, måhända med afseende å en härstädes afbruten vikingafärd ***).

Vi hafva sagt, att i Husby socken, ett stort antal fornlemningar förekommer. Vår afsigt är icke att denna gång upräkna och beskrifva dem. Endast några få vid den antagna fordna farleden skola fästa vår uppmärksamhet.

På åsen och höjderne kring Husby kyrka finnes en myckenhet ättekullar. De sträcka sig härifrån in i parken vid Ryningsberg och fortgå, jemte sänkningen och vattudraget, till slätten mellan Eskilstuna och Thorshälla. Anmärkningsvärdt är, att högst få kretsar och ingen enda kiludd eller bautasten härstädes förekommer. På bergen, serdeles der de bildat pass, resa sig väldiga ringmurar. En sådan är att se å en hög klippa på Stenhy ägor i Fors socken. På ett närliggande berg, gent öfver sänkningen, är uppfördt ett större *vårdrör*. I skogen å den så kallade Vestermarken närmare Eskilstuna, på Intagsberget †), samt på Båtsmansbacken förekomma likaledes tydliga lemningar efter borgar. "På Villesta ägor i Kloster Sochn, gent emoot Skiulesta Ström (blott några famnar från ån) ligger ett bärg, derpå finnes en ringh murat med grååsten, säges fordom der varit en Skans." "På Grönsta ägor och uthom dess hagar i Kloster Sochn finnes ett högt bärg och kallas *Ringhäll*, - - hvaruppå är en ringmuur af grååsteen, - - - der uppå äro tvänne ypna rämnor lijkasom portar" ††). En märkvärdig, hittills okänd hällristning å ett berg på Kälby ägor i Fors Socken, icke långt från Hynnevadfallet, skall, jemte andre sådane i trakten, blifva föremål för en serskild afhandling †††). — Vidare förekommer på Hellby ägor å Tunbo-moen, bland ättehögar, en rund mur af 73 alnars omkrets, men af högst obetydlig höjd, utom hvilken äro reste fyra, omkring

*) Anm. öfver Runstenar. p. 140—141. Den del af runskriften, i hvilken ordet förekommer lyder sålunda: li i stafi, skipi liku vistarla, hvilket sålunda öfversättes: han ligger i grofften, hvilken är lik det Skeppet som foor västeruth. Förf. tillägger: "*Staf* det är grifft, ty har man at observera, at de byar, som heta Staf, Stafby (eller en Staby) Stafva, Staf-anger, de ähro bygde vid, eller hafva högar och grafbackar i negden vid sig." Liljegrens läsart: li i staf skibi: liku vistarta synes antyda att med staf-skib (staf-skepp) menas en Skepssättning.

**) Annot. in vit. Theoder. p. 487—488.

***) I beskrifningen till en öfver Husby och Vreta ägor, år 1723 upprättad Charta, finnes rörande stället (Sjöhagen) der fornminnet är beläget, följande antecknadt: "En haga vid Hyndeva åån emoot de andra hemanens ängiar vid *Staffans stuga*." — Öfver ägorne finnas dessutom Chartor af åren 1807 och 1834. — Ställen i Södermanland, på Härads- och Socknegränsor, med namnet Staf, förekomma till ett stort antal.

†) Detta berg företer äfven en annan märkvärdighet. I en mindre grått härstädes, hvars trånga öpning skyles af dvärgbjörkar, tindrar, vissa årstider, ett *skönt smaragdlikt sken*. Det är den här förekommande lilla mossväxten Schistostega osmundacea, som sprider detta sken. Ett underbart skapelsens alster!

††) H:skr. af G. Lithovius fr. 1686.

†††) Allmogens förklaring öfver de härstädes förekommande bilder m. m. synes oss lika märkvärdig, som ristningen.

en aln höge stenar. På södra sidan finnas tvänne invid hvarandra lagde kretsar *).

Sist kunna vi icke underlåta att yttra några ord om ett i Råby socken förekommande minnesmärke. I ett berg på Kohlsta ägor i denna Socken finnes en grotta, af allmogen kallad *Rangle Kyrka*, om hvilken en mängd sägner höras. Genom en trång och mörk öpning i berget nedkommer man i ett af lodräta bergväggar omgifvet rum af några alnars höjd och vidd. Det hela har ett underbart utseende. Man utvisar i gråttan, altarsten och altarkrets, och är sägnen allmän, att fordomdags, onda andar här bedrifvit afguderi, hvarföre man ogerna besöker henne. Den trånga nedgången till densamma är ock i sanning afskräckande.

*) Peningsköld upgifver, att "Väster Rekarne härad uppå Tumbo-ås förrättat sin gudstjenst, i ättehögar begrafvit sine döde och *här afhört sin lag och rätt.*" (Handskr. Saml.) Äfven Fant upptager ett Domaresäte härstädes. Ofvanupgifne fornlemning är en af de mest sällsynta i landet. Vi torde återkomma till den.

Svenska Folkvisor.

That old and antique song;
Methought, it did relieve my passion much;
More than light airs and recollected terms,
Of these most brisk and giddy-paced times.

SHAKSPEARE.

Den afdelning, hvilken härmed begynnes, kommer att upptaga en samling af hittills icke allmängjorda Allmoge-sånger från åtskilliga Landskap, äfvensom af märkligare förändringar, vare sig i afseende å ord eller melodi, af redan utgifna Svenska folkvisor *). Det är en sanning att de tvänne högst dyrbara samlingarne af Svenska Sångminnen från forntiden, hvilka skådat ljuset, innehålla det hufvudsakligaste, och måhända äfven det skönaste af fornsvensk sång, äfvensom att förtjensten af deras utgifvande först af en efterverld lärer fullt för fullo erkännas; men det är ock visst att äfven i denna del af forskning, åtskilligt återstår för fornvännens åtgörande. Och der ligger magt uppå, att hvad härvid förehafves, snart utföres **). Folkvisans yttersta tid är inne. De smägtande airerna stanna icke mer inom deras hemland, Städerna, men gå såsom stinkande smittor öfver landet, och om än i aflägsnare trakter, ett och annat äldre sångminne ännu fortlefver, hafva de åter i andre, i större eller mindre mohn, rönt inflytande af sednare tiders konst-sång. Med ett ord: sången öfvergår i andra toner. Är den osvensk blott — nog är den skön.

Det är icke vår afsigt, att medelst dessa landsbygdens enfaldiga qväden våga det oerhörda försöket, att, på bekostnad af den sångkonst, som gjort sig gällande, uplifva gammal svensk sång ***). Såsom hvar fogel sjunger efter sin näbb,

---

*) Vi sakna ännu en samling af Svenska Folk-sägner. Landet är, i jemnförelse med den öfriga norden, fattigt på äldre urkunder, men hyser tilläfventyrs det största förrådet af sägner — en stor del af obestridlig ålder. "De gå hoos oss," säger Rudbeck, "ibland gemene Man, så väl som i alla andra land, dageligen; och tror jag nappast att i någon ort de så behållas från Sleckte till Slechte som hoos oss: äro och mindre genom tiderna ombytte, än hoos andra: aff de skiäl, att vårt Land alldrig aff fremmande Herskap är öfverväldigat; icke heller med handel och vandel så öfverhoopat, som andre, hvarigenom våras Sägner äro då minst med fremmandes beblandade eller förfalskade." — Den samling af Svenska Folksägner, hvilken vi under några år förvärfvat, skall framdeles i denna skrift allmängöras.

**) Våre *unge Lärde* draga verlden omkring efter poesi. En poesi att gråta åt. Det är derföre hos oss numera ingen brist på slika oförtullade, men derföre icke mindre dyrköpta blöt-varor från Frankrike, Italien och sjelfva Indien, och den inhemska *tillverkningen* är på god väg att taga en rätt känbar smak af dem. I Nordens skogar bortdör derunder en poesi — en musik, som tager med sig i sjelfva sorgen sin friskhet. Man aktar ej derpå.

***) Under det att man beskärmat sig öfver "de fries" brist på kärlek till fäderneslandet, har, tid efter annan, den friaste bland dem, i ämnen, hvarom här är fråga, likväl uttalat sant fosterländska åsigter; eller är det t. ex. icke ett stort i den önskan, att vi måtte på scenen få göra bekantskap med "en Musik af verkligt Svenskt ursprung, som bör kunna blifva beslägtad med våra gamla folksångers art"? — Orden läsas i N:t 256 af Aftonbladet för sistl. år.

har ock hvar tid sitt oförgripliga sångarsätt, grundadt på arten af det rådande behofvet, och om än detta understundom finnes öfvergånget till lust att hafva intet behof, blir det likväl alltid oförnuft att komma dervid. Allt gälle hvad det kan! Framtiden fäller domen. Det är för den — endast för den vi tecknat dessa sånger upp.

Harmonien är af vår skicklige Cronhamn.

1.

(Denna visa, hvaraf en förändring, upptecknad i Östergöthland, förekommer i "Brage," sjunges i Södermanland).

Och Riddaren han talte till unga Hillevi:
"Hur länge vill du vänta, om jag bortreser nu?"
Ibland rosor.

"I femton runda år jag dig vänta må;
Och kommer du intet då, så väntar jag ändå",
Ibland rosor.

Och Hillevi hon somna' uti Riddarens famn;
Hon vakna' intet opp förr'n i sjunde Kungaland,
Ibland rosor.

Och när hon vakna' opp och såg sig omkring,
Hon såg då intet mer, än himmel och haf
Ibland rosor.

Hon såg då intet mer än himmel och haf,
Och tie granna tärnor, som satte kronan på,
Ibland rosor.

Hon såg då intet mer än himmel och haf
Och tretti unga Riddare för henne buga sig
Ibland rosor.

2.

(Upptecknad i Norberg Socken af Westmanland).

När jag var ett litet barn, begrafde de min mor;
Intet var jag gammal när de jordade min far.
Hvad skulle jag intet sörja?

När jag kunde valla, vea *) se'n och vända slag **),
Intet var för tungt för mig och intet var i lag.
Hvad skulle jag intet sörja?

*) Vea, hugga ved och hemföra den. **) Göromål vid slåttern.

Allramäst så sörjer jag den vän jag gaf min tro;
Långt är himmelen från jord, långt gick han från sitt ord.
Hvad skulle jag intet sörja?

Fyra långa år så har jag väntat på min vän;
Kommer han tillbaka, blir det bättre igen.
Hvad skulle jag intet sörja?

Liten fogel qvillrar uppå rosendeqvist;
Sorgeliga sjunger den, som vännen sin har mist.
Hvad skulle jag intet sörja?

3.

(Denna visa med dess melodi är upptecknad i Harbo Socken af Westmanland).

Och jungfrun ståndar på högan berg
Såg ner i djupan sjö;
Så fick hon se skepp kommande :,:
Det var ett Riddarskepp.

Den yngsta, minsta Riddaren
Som uppå skeppet var,
Han ville med jungfrun trolofva sej,
Så unger som han var. — —

Anm. det följande af visan öfverensstämmer i det närmaste med den i Geyers och Afzelii Saml. upptagne förändringen af N:o 31, hvarest likväl melodien saknas.

4.

(Upptecknad 1828 efter sång i Westmanlands skogsbygd).

Och jungfrun gick sig åt ängen
En fager morgonstund,
Att hemta sig de rosor,
Båd' röda och blå.

Och när hon kom uti ängen
Bland rosor röda och blå,
Det hände sig att kärleken
Den rann i hennes håg.

"God dag min sköna jungfru,
"God dag min blomma fin!
"Jag såg väl ingen fagrare
"I denna äng, än J."

"Har du ej sett någon fagrare
"I denna ängen, än jag;
"Se dessa liljeblomster då,
"Som hvälfva uppå strå."

Och Ungersven han dröjer ej,
Tar jungfrun uti sin hand.
"Trolofva mej, trolofva mej,
"Om det är edert behag."

Och Ungersven han dröjer ej,
Tar jungfrun uti sin famn.
"Nu är du min och jag är din
"Bland alla blommor små."

5.

(Från Torna Härad i Skåne).

Och Bonden han körde till furre-skog
Hopp fa la la, trala la la la
Der såg han en kråka, som satt och gol
Hå hå, huru gick det då?

Och bonden han vände då om igen
Aj, aj, den kråkan hon biter mej

Och gumman hon satt vid sin spinnrock och spann
När såg du väl kråkan bita en man?

Och bonden han spände båge för knä,
Så sköt han den kråkan i högsta trä.

Och kråkan så förde han hem i sitt hus
Af talgen så stöpte de tolf pund ljus.

Af dunet så gjorde de bolster till säng
Så att det räckte åt piga och dräng.

Och köttet så salta de in uti kar
Förutan en surstek, som gömdes åt Far.

Af skinnet så gjorde de tolf par skor
Förutan de tofflor, som skänktes åt mor.

Af vingarna gjorde de solefjär'
Som flickorna nyttja i vackert vä'r.

Af skrofvet så gjorde de ett gyllene skepp
Det största, som uppå hafvet geck.

Af näbben så gjorde de en spira så lång,
Af hufvudet gjorde de en kyrko-tupp.

6.

(Uppteckned efter sång i Hed Socken af Westmanland. En märklig förändring af visan förekommer i Nerike, och skall, jemte melodien, framdeles allmängöras).

Det led sig så sent till en aftonstund,
Medan sjögarna gå.
Det gingo två jungfrur i rosende lund.
Tro mina ord!

Den ena hon förde sig så gladeligen an,
Medan sjögarna gå;
Den andra bar sorgen i sitt unga sinn'.
Tro mina ord!

Den ena hon talte, den andra hon teg,
Medan sjögarna gå.
Den ena hon sjöng, men' den andra gret.
Tro mina ord!

"Hvad lönar det du fäller så stridan en gråt?"
Medan sjögarna gå.
"Hvad lönar det dig att du sjunger så hårdt?"
Tro mina ord!

Och ungersven han står intet långt derifrån
Medan sjögarna gå,
Fick höra hvad de jungfrurna tala må.
Tro mina ord!

Och ungersven han går sig helt varliga fram
Medan sjögarna gå.
Så tager han henne, som gråter, i sin famn.
Tro mina ord!

Det var den ena jungfrun blef nu glader i sin håg.
Medan sjögarna gå.
Det var den andras hjerteblod på gröna gräset låg.
Tro mina ord!

Ur blodet så växte det en fager lilja fram
Medan sjögarna gå.
Och aldrig skall någon få veta hennes namn.
Tro mina ord!

(Forts.)

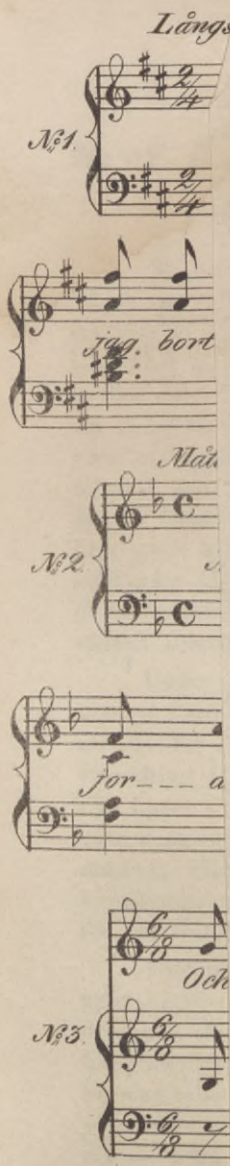

Långs

№1.

jag. bort

Måt

№2.

for--- a

Och

№3.

Af skrofvet så gjorde de ett gyllene skepp
Det största, som uppå hafvet geck.

Af näbben så gjorde de en spira så lång,
Af hufvudet gjorde de en kyrko-tupp.

6.

(Uppteckned efter sång i Hed Socken af Westmanland. En märklig förändring af visan förekommer i Nerike, och skall, jemte melodien, framdeles allmängöras).

Det led sig så sent till en aftonstund,
Medan sjögarna gå.
Det gingo två jungfrur i rosende lund.
Tro mina ord!

Den ena hon förde sig så gladeligen an,
Medan sjögarna gå;
Den andra bar sorgen i sitt unga sinn'.
Tro mina ord!

Den ena hon talte, den andra hon teg,
Medan sjögarna gå.
Den ena hon sjöng, men' den andra gret.
Tro mina ord!

"Hvad lönar det du fäller så stridan en gråt?"
Medan sjögarna gå.
"Hvad lönar det dig att du sjunger så hårdt?"
Tro mina ord!

Och ungersven han står intet långt derifrån
Medan sjögarna gå,
Fick höra hvad de jungfrurna tala må.
Tro mina ord!

Och ungersven han går sig helt varliga fram
Medan sjögarna gå.
Så tager han henne, som gråter, i sin famn.
Tro mina ord!

Det var den ena jungfrun blef nu glader i sin håg,
Medan sjögarna gå.
Det var den andras hjerteblod på gröna gräset låg.
Tro mina ord!

Ur blodet så växte det en fager lilja fram
Medan sjögarna gå.
Och aldrig skall någon få veta hennes namn.
Tro mina ord!

(Forts.)

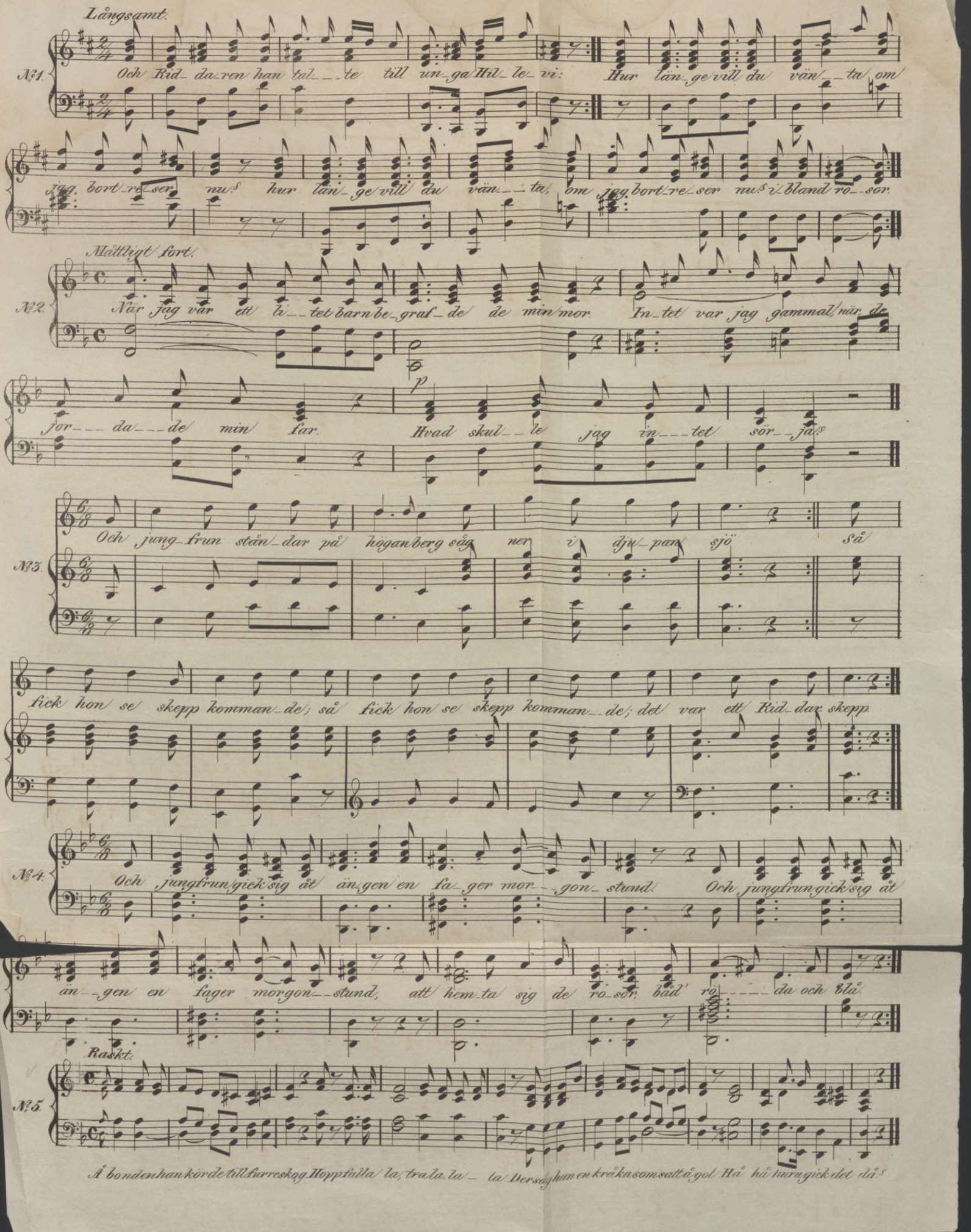

Långsamt.

№1.

Och Rid_da_ren han tal_ _te till un_ga Hil_le_vi: Hur län_ge vill du vän_ _ta om

jag bort_re_ser nu? hur län_ge vill du vän_ _ta, om jag bort_re_ser nu? i bland ro_ _sor.

Måttligt fort.

№2.

När jag var ett li_ _tet barn be_graf_de de min mor. In_tet var jag gammal, när de

jor_ _ _da_ _ _de min far. Hvad skul_ _le jag in_ _ _tet sör_ _ja?

№3.

Och jung_frun stån_dar på högan berg såg ner i dju_pan sjö Så

fick hon se skepp komman_de; så fick hon se skepp komman_ _de; det var ett Rid_dar skepp.

№4.

Och jungfrun gick sig åt än_gen en fa_ger mor_ _gon_stund. Och jungfrun gick sig åt

än_ _gen en fager morgon_ _stund, att hem_ta sig de ro_sor, båd' rö_ _ _ _da och blå.

Raskt.

№5.

Å bonden han körde till furreskog Hopp falla la, tra la_la_ _la Der såg han en kråka som satt å gol Hå hå huru gick det då?

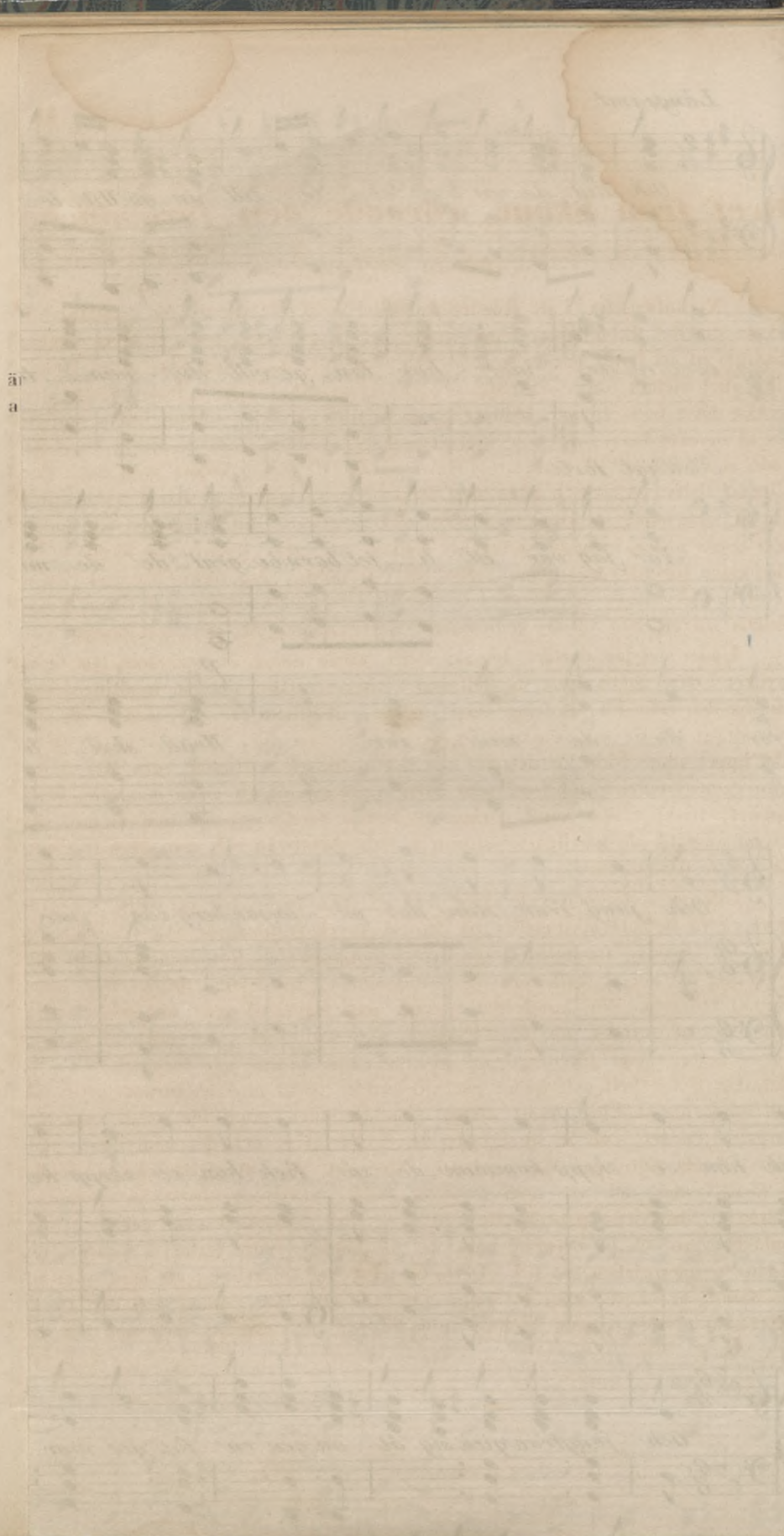

Bref från Skåne, rörande dess fornminnen.

Första Brefvet.

Vi hafva ofta, i de skönare ögonblicken af vår lefnad, oss emellan väckt frågan om det förhållande, som kunde och borde ega rum, ej blott emellan studium af ett lands naturalhistoria och dess folks kulturhistoria, utan äfven i allmänhet mellan Naturforskning och Fornforskning; och de beröringspunkter, hvilka dessa båda ämnen, sedda från en högre synpunkt, förete, hafva erbjudit oss så mycket herrligare och njutningsrikare stunder, som de aldrig varit jäfvade af våra inbördes tänkesätt. Huru skulle de också kunna vara det, då ej allenast sjelfva sättet och gången af forskningarna, att utur den dunkla väfnaden af föregående verkningar utreda förberedelserna till naturens och andens herrligaste alster, erbjuda så mycket gemensamt, utan äfven deras förenade bemödanden först synas kunna lyckas att i lefvande drag framställa gestalten af detta framskridande och öfver dess väsende i fridsäll anda besvara till och med sådana frågor, som väl äro gemensamma för allehanda folk, já ytterst förenar dem?

Under det jag derföre lemnar i sitt värde deras åsigter, som tro sig så mycket bättre gagna både sig sjelfva och sin vetenskap, derigenom att de strängt afskilja den från all beröring med andras, likgiltiga för allt, som de ej anse väsendtligt för sin sak, önskade jag åtminstone visa dig, att jag ännu hyser ett lika öppet sinne både för det ena och det andra af de studier, som ofta utgjort våra gemensamma förnöjelser, som båda synas egnade att gifva noggrann verksamhet, friskhet och sund näring åt hvarje forskning, och som vi med skäl kunna anse för de herrligaste minnen af vår hembygd och den säkraste grund för vår fosterlandskärlek.

I denna anda, och vida skiljd från allt tadelbegär, har jag alltså nu äfven gjort några strödda iakttagelser på den så mycket omtalade Skånska slättbygden, och skyndar att meddela dig dem, som röra dess fornminnen, under förhoppning att det ej skall vara dig ovälkommet, hvad jag i förbigående derom kunnat inhemta. Väl kunde det tyckas, som skulle denna trakt erbjuda föga eller intet af intresse för fornforskaren, som skulle det natur-poetiska elementet — detta sköna föreningsband mellan naturvännen och fornvännen — på Skånska slätten helt och hållet gått förloradt tillika med bäckarnas försinande och lundarnas skövling, samt öfriga forntidsminnen långt för detta vara förhärjade i en ort, som är ämnad att vara idel åker, och der man uteslutande äflas i denna rigtning. Men en hastig öfversigt visar att detta icke så alldeles är förhållandet, och att man tvärtom, i flere afseenden, härstädes förnimmer spåren af forntidens jätteväsende tydligare, och likasom känner flägten af dess anda lifligare och på närmare håll, än på många andra ställen i Sverige, der sådana minnesmärken äro till. Detta är icke eller underligt i ett land, som till sin daning är yngre, som väl i anseende till sitt läge, milda luft och starka växtlighet så tidigt, som möjligt inbjudit till bebyggande; men som till stor

del ännu knappt hunnit arbeta sig upp ur gyttjan, och hvars odlare nöjdt och troget följt den långsamma gången af naturens stigande sjelfutveckling: der denna följaktligen, oförsvagad af konsten och i sin fulla ungdomlighet, måste betraktas såsom stor och öfverväldigande, samt häfden och traditionen med sina gudasvar ännu äro helgedomar, hvilkas lampa ej blifvit öfverglänst af tidens många irrbloss.

På ett eget vis och rätt väl antydande naturbeskaffenheten tillika med forntidens andliga och materiela lif, samt likasom utpekande de åtskilliga motståndskrafter, med hvilka man i det ena och andra afseendet haft att kämpa, och som till en del ännu synas gäcka våra bemödanden, behandlar Folksagan derföre äfven här i enkla och meränDels dystra drag de särskildta föremålen, befolkar ättehögar och deras omgifningar, hedar, gölar, enskilda fältstenar o. s. v. med hemlighetsfulla väsenden, till hvilka det ej är godt att komma i fiendtligt förhållande, men som också kunna skänka sina älsklingar lycka, och omtalar, under den allmänna benämningen af Jättar, de främmande makter, som i fordna dagar beherrskat landet, och om hvilka de äldsta monumenterna ännu bära vittne, emellan, eller mot hvilka striden varit väldig och måhända ännu icke är till fullo utkämpad.

Såsom jag i det följande, vid beskrifningen af hvarje serskildt fornminne, äfven ämnar anföra *Sägnerna* derom, vill jag här blott, såsom exempel huru sagan betraktar dessa hemska väsenden, nedskrifva tvänne, hälst dessa äro hämtade från en krets af fornminnen, hvilka jag denna gång icke har tillfälle att beskrifva:

Uti Karaby (Karleby) Socken, Harjagers Härad, är en ättehög, som kallas *Vashögen*, i hvilken *Underjordiskt Folk* säges bo. "En man och en qvinna, som bodde i närheten, stodo i förbund med detta underjordiska folk och njöto af det hvarjehanda förmoner. Mannen gjorde dem åtskilliga tjenster; likaledes ock qvinnan. Bland annat spann denna garn åt dem och frambar detsamma om aftnarna på en tallrick till högen, hvarefter det om natten blef intaget deruti. Till vedergällning härför försåg det underjordiska folket deras stuga rikeligen med mat och dryck, och detta behöfde icke en gång afhemtas, utan kom lika väl till dem. Deras kruka fylldes med det ljufligaste öl, men man måste alltid blunda då man drack deraf, ty tittade man ner i kärlet fanns der endast spindelväf. Qvinnan var strängeligen förbjuden att spotta på den tråd hon spann åt detta folk. En gång ville hon likväl fresta, om de skulle märka det, eller lika väl emottaga garnet. Men se! från den stunden var det ock slut med alla gåfvor." —

"I den närbelägna byn var det en gång en så häftig eldsvåda, att föga kunde räddas och till och med någon blef innebränd. De närboende skyndade från alla håll till hjelp. En af dessa mötte under vägen en man, som i allt lugn gick derifrån, och sporde honom med förundran om icke äfven han sett eldsvådan. Denne svarade hånfullt: "de steka fläsk derborta," och gick sin väg. Då fann han att det var *Gubben i Vashögen*, med hvilken han talat."

Den trakt af Skånska slätten, öfver hvars fornminnen jag vill meddela dig några strödda underrättelser, företer en verkligt både rik och storartad tafla. Från de så kallade *Rönebergs Högar*, i midten af Häradet med samma

namn, en half mil ofvanom Landskrona, erbjuder sig en utsigt, som i sitt slag är den utmärktaste, hvars kolossala vidd väl gör föremålen något sammanflytande, men hvars hufvudintryck är ädel lefnadslust, den der icke förfelar att hos åskådaren väcka en lika glad längtan att i den sköna skapelsen skåda sakerne på närmare håll. För att i största hast teckna dess grnnddrag må jag blott nämna: Sundet med sina långa rader af seglare, ön Hven och hela den täcka Danska kusten med Köpenhamn i vester; Kullabergs solbeglänsta toppar, lungt nedskådande på Helsingöhrs Kastell i norr; hela längden af den mörka, vilda, klippiga, skog- och källrika Söderåsen i öster; och i söder, så långt synkretsen når, den jemna, leende slättbygden, med strimma vid strimma af låga, hvitmenade bondgårdar, och beströdd med kyrkor och herregårdar i sina parker, der Lundagård måttligt höjer sig öfver horisonten och Romeklint längst bort badar sig i skyarna. — Från dessa högar utgå nu mina antiqvariska iakttagelser, och till det omgifvande Häradet vill jag till en början inskränka beskrifningen.

Rönebergs Härad, som omfattar trakten ofvanom Landskrona från hafvet till Belteberga- eller Tågarps å, genomstrykes af en bred, här och der sig sänkande sandås, som bildar en kedja af höjder, eller backar med långa sluttningar, tager sin början med Röneberga-höjden, fortsättes uti Vadensjö- och Rosenhällshöjderna, och sträcker sig mot nordvest, småningom närmande sig hafvet, till dess den vid Glumslöf midtför Hven når dess kust. Landet, som å ömse sidor är lågt och isynnerhet åt hafssidan nästan alldeles jemnt, dock midt efter lägst, så att många gölar, bäckar eller mador der bildas, består af en lös sandblandad lera, har mycken vattensjuk mark, egnar sig på många ställen ännu icke rätt väl till vintersäde, samt kan visst icke kallas väl häfdadt, då man föredrar torfbränning framför dikning och annan skötsel. Dock finnes här äfven mycken af ålder brukad åker, isynnerhet kring byarna och de gamla gårdarna, samt vid kusten; men enskiftet har här, såsom på andra ställen, i mer än ett fall våldsamt rubbat gamla förhållanden. Krafterna ha delats, intressena småaktigt splittrats, och de flesta bygder af Skånska slätten, (en landsort, som kanske minst af alla var mogen derföre) af naturen stora sammanhängande massor, bli för alltid ur stånd att handla i något stort, gemensammare intresse.

Att orten från de äldsta tider varit starkt bebodd, synes rätt väl af den mängd fornminnen, som här finnes. Höjderna och deras sluttningar äro beströdda med hopar af ättehögar, och kusten är äfven dermed försedd. På jemnare trakter förekomma här och der enskilda högar; blott de lägsta trakterna sakna dem alldeles. Den ansenligaste bland dessa ättehögskretsar, både i anseende till högarnes läge, antal, storlek och orubbade skick, är otvifvelaktigt Rönebergs högar, ungefär i midten af Häradet, der äfven Tingshuset varit beläget, innan Glumslöf blef Häradets Tingsställe *). Att Röneberga höjden gifvit Häradet sitt namn, synes derföre otvifvelaktigt, och är äfven af alla antaget. Rörande upphofvet till namnet, såsom tillhörande Röneberga i inskränktare bemärkelse, har man deremot, antingen råkat i ovisshet, eller stannat i olika meningar. Ordet,

*) På förstnämnde ställe, söder om vägen, invid de sydöstra högarna finnas ännu några stenlemningar efter detta Tingshus.

som i K. Waldemars Jordebok skrifves *Runebiarght* (Runeberget) skall nemligen kunna härledas, antingen från en härstädes begrafven kämpe vid namn Rune, eller ock af *Runa*, i bemärkelsen af en rad (linea), och skulle då betyda "en rad af berg eller backar." Den förra meningen hafva de äldre författarne, i enlighet med traditionen anfört eller antagit; vid den sednare, som först ej utan villrådighet blifvit framkastad af Sjöborg, har denne sluteligen sjelf stannat. I den förra meningen yttrar sig Wessman: "Man har gemenligen trott att detta berget blifvit kalladt Röne- eller Runeberg af någon kämpe Rune, som der skolat stupat i en enviges kamp mot kämpen Balder, hvarom berättas således: Othin hade en son, som het Balder. Densamme förde krig med konung Hater, som bodde i Slesvig, och bygde först Haterslef. Denna afguden fick sedermera svinnsoten, och när de möttes uti striden, stack Hater honom uti sidan, hvaraf han dödde. Balder, som först uppbygde Balderslef, hölt en märkelig slagtning med kämpen Rune, för sin hustrus skull, med hvilken denne hade något misstänkt umgänge, och sjunga barnen ännu härom således:

Balder Rune och hans vif
de begynte ett stort kif
På Thurö, der slog Balder Rune &c." *).

Äfven Bring anför denna sägen efter Stobæus, hvilken tillägger att *Jätten Rune* skall blifvit begrafven i Runeberga-högen (in colle Runebärg), samt har intet att emot tillförlitligheten häraf invända **). — Sjöborg hyser deremot, som nämndt är, en annan mening, så väl rörande anledningen till högarnas uppkastande, som upphofvet till namnet, och yttrar, först i sin Nomenclatur: "För min del finner jag ingen mera sannolik anledning till dessa högars uppkastande på denna trakt vid Landskrona, än det i Ragnar Lodbroks tid omkring medlet af 700-talet anställda Danska krigståg emot Skåningarna, som, dertill äggade af Jutländarne, gjort uppror emot Danska Regeringen, men blefvo slagne vid Ulleryd. Högarne kunna då hafva blifvit uppkastade öfver de slagna, och fått namn af någon anförare Rune, som stupat, eller af gamla ordet *Runa*, hvilket utom andra bemärkelser, äfven betyder en rad, emedan högarne utgöra en, (ehuru icke enkel, icke eller alldeles rak), linie" ***), samt sedermera ännu bestämdare i sina *Samlingar*: "Runebiarg, såsom häradet af ålder hetat, betyder en rad af berg eller backar; ty en linie kallas på gamla språket Runa. Denna rad af backar, eller Runeberg, har gifvit namn åt byn och åt häradet. — — Ingen af dem kallas Runehög. Den största vid gården är den enda som har namn, och kallas Bålshög" †).

---

*) Wessmans Skånska Handlingar, p. 15—16. Jfr. Saxo Gram. B. 3.

**) Mon. Scan. Pars 1. p. 20.

***) Sjöborgs Nomenclatur p. 75, hvarest äfven (p. 76) den af Wessman anförda visan upptages, under benämning af "en gammal jul-leks visa," sålunda:

"Balder och Rune om hans vif
"Yppades dem en grotan kif,
"På Tunö, der slog Balder Rune."

Förf. tillägger, att "någon Balders namn kunde hafva bibehållit sig uti Baldringe i Herrestads Härad," men anför äfven flere omständigheter, de der efter hans förmenande utvisa, att slaget icke förefallit i Skåne, utan i Danmark.

†) Sjöborgs Samlingar för Nordens Fornälskare. T. 1 p. 108—109.

Jag gillar icke fullt Sjöborgs sistnämnde, något skrufvade gissning rörande namnet. Runa betyder visserligen *streck*, *linea* (Björn Haldorsens Islandske Lexicon), men förekommer, mig vetterligen, hvarken i den härifrån något skiljaktiga vidsträcktare bemärkelsen af *rad*, eller i sammansättningar af ifrågavarande beskaffenhet. Deremot talar ock traditionen bestämdt, och alla äldre personer intyga, att de, så långt de minnas tillbaka, hört sägas att Jättekonungen Rune skall vara begrafven i den största högen, som kallas Bålhög (icke Bålshög). Om således, i enlighet med denna gamla sägen, Kung Rune gifvit hela den med ättehögar beströdda backen sitt namn, tyckes det varit mindre nödigt, till och med mindre passande, att äfven med samma namn beteckna någon viss hög, (Runehög på Runeberg, eller, efter Sjöborgs eget språkbruk på sist anförda ställe, Runeberg på runeberg) då uppmärksamheten likväl förutan detta utpekande företrädesvis fästes vid dess högsta punkt, tillika den högsta punkten i hela häradet, der Bålhögen så vördnadsbjudande reser sig. Man må icke af fornsagan begära något öfverflödigt, än mindre något opassande; det ena försvinner lyckligtvis lika lätt, som det andra i tidens natt, ehuru rik dagen än må vara derpå. Hvad åter beträffar Sjöborgs gissning rörande anledningen till högarnas uppkastande, så låter det deraf allt för troligt, att stället för det omtalade slaget infaller i denna ort, kanske äfven inom detta härad, för att dömma både af läget och den mer än vanliga mängden af ättehögar och andra fornlemningar, som här finnes; men som dessa ättehögar äro, i större och mindre flockar, spridda kring hela häradet och äfven utom detsamma, så kan denna gissning mindre väl lämpas på läget af några vissa högar, utan måste anses såsom tjenande till upplysning om ortens märkvärdighet i antiqvariskt afseende i allmänhet, och i denna syftning vill jag ock anföra Sjöborgs ord härom i dess "Samlingar:" "Saxo (m. fl.) anföra att - - ett slag stått emellan Ragnar Lodbrok och de upproriske Skåningar - - - på Skånes vestra sida vid Ulleryd nära Landskrona. Något ställe, som heter eller hetat Ulleryd, finnes hvarken vid Landskrona eller på något annat ställe i Skåne. Detta Ulleryd lär således vara Örja kyrkoby, som är belägen emellan Landskrona och Runeberga högar, och äro dessa högar således minnesmärken efter slaget vid Ulleryd. — — Må hända fältet vid Runeberga högar i Saxos tid varit en betesmark, rikeligen bevuxen med ängull, *eriophorum polystachion*, och derföre kallad Ullängen. Saxo kallar stället *Campus Laneus*, hvaraf Lagerbring gjort Ulleryd" *). Gissningen saknar icke sannolikhet. Örja utgör den lågländtaste trakten af fältet mellan Röneberga och hafvet. De ättehögar, som äro derintill närmast, äro vid de fordom s. k. Oshusen, numera Ulricehus, vid kusten mellan Helgarp och Landskrona, hvarom mera en annan gång.

Några omständligare upplysningar öfver hvar och en af detta härads utmärktare fornlemningar, som kommit till min kunskap, må nu följa.

Runebergs högar äro belägna på en ansenlig höjd, som på trenne sidor har något tvärare sluttningar, men mot söder småningom aftager och försvinner mot Asmundstorps kyrka, $\frac{1}{8}$ mil derifrån. De egentliga flockarna der-

*) Sjöborg. l. c. p. 109.

af, på backens tvänne högsta punkter, äro delade genom en sänkning af åsen, sträcka sig efter dennes läge i en oordentlig kedja från nordvest mot sydost, der de flesta, men något mindre, ligga i en tätare krets, och upptaga inalles en längd af ungefär 1200 alnar, hvilket tydligare kan inhemtas af den charta jag bifogat, för att visa dig grundritningen af denna utmärkta fornlemning i dess närvarande skick. Man finner deraf att högarnas antal betydligen minskats sedan Sjöborgs tid, och att till och med minnet af lägen för några af de felande redan försvunnit, hvilket småningom inträffar med de flästa så beskaffade minnesmärken i en ort, der man så väl behöfver både jord och sten, hvarföre jag ock ansett det vara hög tid att afteckna dem. Denna samling af ättehögar, som enligt Sjöborg fordom lärer hafva utgjorts af 40 högar, hvaraf denne ännu kunde räkna 32, bland hvilka 20 voro ansenliga och oskadade, består för närvarande af 26 högar från de största räknade till och med de aldra minsta. Dessutom äro på chartan upptagna platserna för 2:ne som nu äro borttagna; de öfrigas känner man icke. De torde hafva legat längre i sydost mot Röneberga by. Utom denna egentliga samlingen af ättehögar kunna dock äfven räknas hit fyra eller fem högar af medelmåttig storlek, spridda mellan Runeberget och Asmundstorps kyrka, hälst de till det mesta äro belägna på fortsättningen af höjden, och inom samma Församling.

Vid uppkastandet af dessa högar, likasom i allmänhet af dem, som finnas här i orten, tyckes man gemenligen först hafva affattat omkretsen medelst anläggandet af en cirkelformig rand af mindre stenar, i hvars midt sjelfva kumlet af grofva och på inre sidorna flata stenar i en aflång fyrkant är uppfördt. Det förra kan man iakttaga vid de flesta ättehögar i denna ort, hos hvilka stenkanten (fotkedjan) merändels här och der är synlig, och hela förhållandet har funnits äga rum vid alla de högar, hvilkas utkastande jag öfvervarit eller hört omtalas, och tyckas sålunda dessa ättehögar hafva mera likhet med de flesta i Tyskland undersökte, än med öfra Sveriges *).

Den största och högst belägna, eller *Bålhögen* (1), har en omkrets af 174 alnar och en rundad sluttning från högsta punkten af 32 alnars medellängd, något längre på södra sidan der marken sluttar. Den är ofvanpå nästan flat till 7 alnar rundt omkring från nämnda punkt, och föröfrigt väl bibehållen och vårdad **). Hvad Sjöborgs mening beträffar, att "öfverst på de kullar, som kallas Bålhög" (med hvilket namn han anför flere), "tyckas först bålen varit uppförda och liken brända, hvarefter askan uti dem blifvit nedsatt" ***), vill jag här blott anmärka, att denna hög på intet vis bär märke af att hafva varit någon gemensam begrafningsplats, då den är fullkomligt symmetriskt afrundad, likasom de öfriga omgifven eller begränsad af en stenkrets, som här och der något litet tittar fram, samt ej tyckes undergått någon betydligare förändring till sin form från sitt första uppkastande. Såsom en sådan gemensam begrafningshög skulle jag snarare anse den stora ättehög, som finnes på kusten emellan Råå och Rydebäck, hvilken ej allenast har en oregelbunden omkrets, utan äfven ofvanpå och

*) Se Klemm, Handbuch der Germanischen Alterthumskunde. Dresden 1836 p. 98 m. fl. st.

**) Det samma kan thyvärr icke sägas om Kungshögarna i Svea land. (Utg. amn.)

***) Sjöborgs Nomenclatur p. 74.

RÖNNEBERGA.
(Skåne.)

på sidorna, flera fördjupningar och ihåligheter (så att en mängd ormar och äfven räfvar der uppehållit sig), samt utgör en ännu större massa än den ifrågavarande. Men denna kallas icke Bålhög, utan ganska bestämdt *Bånnhög*, hvilket namn är något helt annat och med lätthet härledes af Bann, som ännu finnes i Tyskan med bemärkelsen jurisdiction, Lagsaga, och äfven i gamla Svenskan, hvaraf banna, förbjuda, äfven dömma, och i Leges Barbarorum antiquæ bannire, hvarföre ock denna såsom tillhörig ett helt distrikt, äfven synes varit en gemensam begrafningsplats. — Vid lindrig gräfning i Bålhögen har jag dock på ½ alns djup funnit några kolstycken. Högen är det vackraste och med största omsorg uppförda monument i orten. Den har närmast bredvid sig 3:ne mindre högar af hvilka den nordvestra (2) har en något plattare form än de öfriga, med 144 alnars omkrets, men lika stor plan ofvanpå, som Bålhögen; den norra (3) har 98 alnars omkrets, och den medlersta (4), blott 78. Den sistnämnda är beväxt med den täcka Coeloglossum albidum. Den andra högen, som har ett lika kändt namn, och hvars storlek ej kommer långt ifrån Bålhögens, är den s. k. *Höljer Danskes hög* (5) den längst i nordvest, i sjelfva sluttningen af backen, och omkring 420 alnar från Bålhögen belägna, har 168 alnars omkrets och en medelsluttning af 30 alnar från högsta punkten till marken, samt en plan ofvanpå af 12 alnars genomskärning. "I denna hög, på hvilken fordom ravnar (korpar) hållit mycket väsende, har man för några år sedan, vid gräfning på en alns djup funnit ett helt mennisko-benrangel, som blifvit fördt till kyrkogård; men midt inuti högen sitter i full rustning, Höljer Danske, som också varit konung." Mellan denna hög och den förenämnda finnas ännu trenne högar, den ena (6) af medelmåttig storlek, de andra (7 och 8) än mindre, hvilka nyligen blifvit upplöjde, dock icke utkastade. Af högarna på andra sidan Bålhögen invid gården, är den närmaste (9) afjemnad, och en annan nära derintill (10), vid byggningens grundläggning år 1811, alldeles borttagen. "Upputi den sistnämnde hade man funnit en bajonette af nu bruklig form att fastskrufva, samt vid gräfning vid roten af högen, ett stenhvalf, likasom en ugn, ungefär fyra alnar långt, men helt trångt, hvarutur man rakat fram en sådan mängd af ett gult, fett ämne, fullkomligt liknande smör, att en balja dermed fylldes." Äfven stycken af lerkrukor och ben hade — enligt en annan persons berättelse — der funnits. Bland de öfriga, närmast byggningen belägna högarna, är en, (11) liggande i nästan rät linea med de sistnämnda, och hvars starka insäkningar och ojemna sidor utvisa att den tillförene blifvit öpnad samt sand från densamma hemtad, nyligen vorden åter undersökt, ock funnen innesluta en stenkammare af något öfver 3 alnars längd, 6 qvarters bredd och 5 qvarters höjd, med öppning mot sydost, och med en stor flat sten, rest i nordvestra ändan, samt tre eller fyra dylika på hvardera sidan. I stenkammaren, som nu var utan hvalf och fylld med mylla, sand och stenar, träffades endast ett par små stycken af en föga bränd lerkruka, hvilken tyckes haft utarbetade kanter eller bräddar och i hvars massa, grofva, hvita kiselkorn efter vanligheten finnas. Af stenkammarens, öfver den omgifvande marken, betydligt upphöjda läge, äfvensom af sandlagrens bågformiga krökning, kunde slutas, att åsen här varit kullrigare, och att i allmänhet högarnas uppkastande skett på bekostnad af den närmast omgifvande marken, som derigenom blifvit mera jemnad. Upp uti högen, en aln under ytan nära den ena kanten, är,

sistlidne sommar, funnen en jernkula af ett par tums diameter. — Den närmast härintill i backens sydvestra sluttning uti trädgården liggande ansenliga högen (12) med en omkrets af 126 alnar, och som har en annan mindre (13) vid sin sida, inbjuder med ett vida annorlunda beskaffadt utseende, till storartade betraktelser öfver förr och nu, under det man från smakfullt anlagda gångar och grässoffor, under lummiga björkar och granar, förmedlande forntidens alvar med nutidens smidighet, njuter anblicken af landskapets utmärktaste punkter, hvilket gifvit åt denna hög det nymodiga, men väl förtjenta namnet af Belle Vue.

De på den sydöstra och vidsträcktare hufvudhöjden befintliga högarna ha ett mera kretsformigt läge, och sinsemellan en mera jemnlik storlek. Dock äro tvänne af dem något större än de öfriga, nemligen den närmaste (14), som är väl bibehållen och af 113 alnars omkrets, samt den sydligaste (15) som äfven är den spetsigaste, med räta sidor och en omkrets af 117 alnar, och kallas vanligen Blåbärsbacken för den mängd sådana buskar, hvarmed den är beväxt. Utom de tre helt små högarna (kullarna, 16, 17, 18) invid den sistnämnde, äro på samma sida om vägen ännu fyra, af hvilka en (19) är fullkomligt oskadad, de två yttersta (20, 21) tämligen bibehållna, men den fjerde (22) genomgräfd, likasom en annan (23) öfver hvilken vägen löper, och alla af medel-storlek, eller omkring 80 alnars omkrets. De öfriga på norra sidan om vägen (24, 25, 26), mästadels af samma storlek, och vid hvilka en stor sandgrop är upptagen, äro till större delen upplöjda. Ännu framsticker här och der en Praktnejlika (Dianthus superbus), vittnande om sin fordna trefnad härstädes.

Sådant är det närvarande utseendet af denna ansenliga fornlemning, öfver hvilken, såsom den största i denna ort, jag lemnat en utförligare beskrifning, på det man deraf äfven må kunna närmare sluta till beskaffenheten af de öfriga, och göra noggrannare jemförelser med andra orters likartade minnesmärken, än som hittills skett. Om de fornsaker, som, tid efter annan, härstädes skola blifvit funne, och af hvilka största delen säges blifvit lemnad till en Kronofogde i orten, utan att man sedermera erhållit någon underrättelse om dem, har jag icke kunnat få någon närmare kunskap. Blott en af dem, nemligen ett Svärd eller Dolk *) har jag haft tillfälle att se, och som detta tillhör de sällsyntare fynden, bifogar jag en teckning deröfver. Detta svärd är för några år sedan funnet i en mindre hög, som då blef utkastad, och var belägen på fortsättningen af åsen, närmare Röneberga by, som ligger nedanför densamma. "Midt i denna hög har man anträffat ett stenrör, som omfattat ett mindre rum, i hvilket svärdet legat, men spår till några andra lemningar har icke förmärkts. Svärdet tycktes hafva varit omgifvet af en balja eller annan betäckning, hvilken straxt sönderfallit." Det lärer vid upptagandet varit helt, men sedermera blifvit sönderbrutet i flere stycken, af hvilka några, hörande till fästets knapp, saknas. Det är helt och hållet af bronce; längden utgör 12¾ tum. Fästet, försedt med en böjel, hvaruti klingan är inpassad och fästad förmedelst fyra naglar, är, efter vanligheten, mycket kort. Böjelen är 4½ tum lång. Knappen, hvilken är rund och flat, har haft minst 1¾ tums diameter, samt varit prydd med fina, noggrant utarbetade streckningar, likasom böjelen. Greppet är af en tums största diameter,

*) Se Klemm. l. c. p. 251.

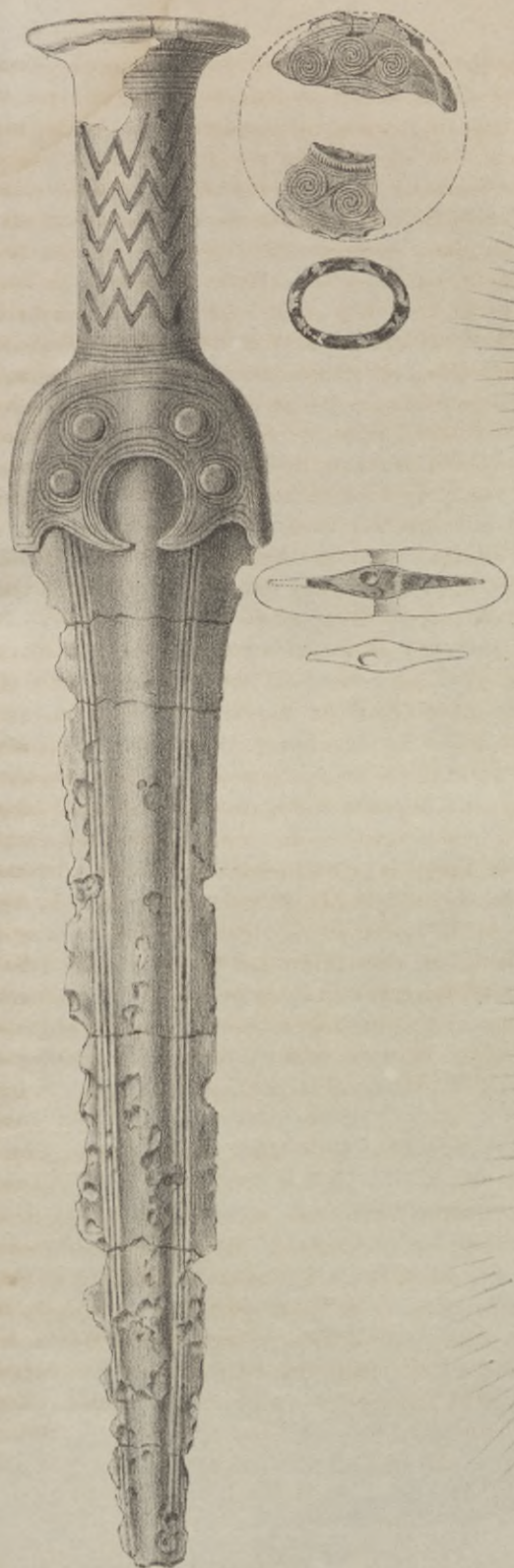

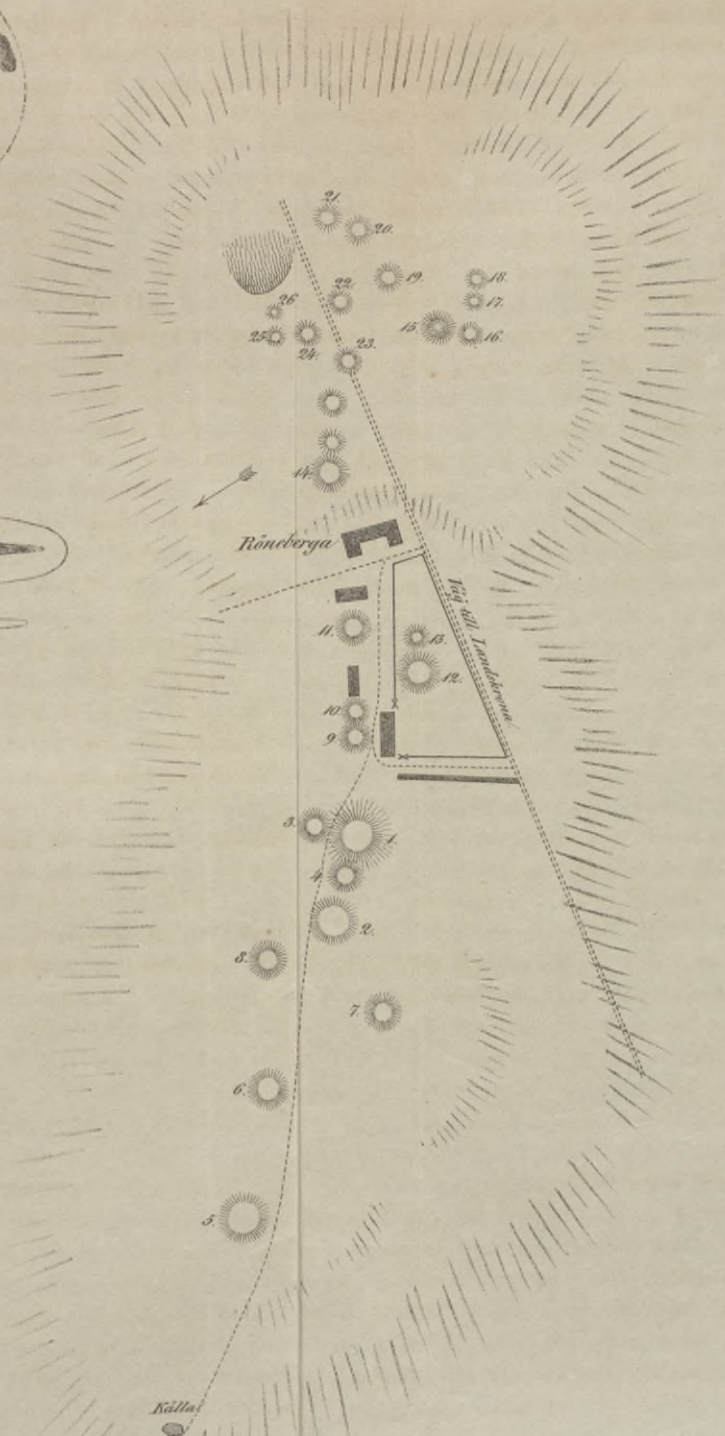
Rönneberga
Väg till Lommaberga
Källa

sistlidne somm
härintill i bac
med en omkre
inbjuder med
öfver förr och
under lummig
smidighet, nju
denna hög det

De på d
ett mera krets
tvänne af den
väl bibehållen
är den spetsig
ligen Blåbärsb
de tre helt
samma sida o
två yttersta (
som en annan
omkring 80 a
mästadels af
till större del
anthus superb

Sådant
hvilken, såson
det man dera
och göra no
än som hittill
blifvit funne,
i orten, utan
icke kunnat f
eller Dolk *)
den, bifogar
net i en minc
åsen, närmar
hög har man
det legat, m
tycktes hafva
sönderfallit."
derbrutet i fl
Det är helt c
en böjel, hva
vanligheten,
och flat, har
utarbetade st

*) Se Klemm

ter, något plattadt, och har på dessa sidor djupa, i zicksack gående inristningar. Det har vid böjelens början ett hål af en lineas diameter vid hvardera ändan; och tyckes i detta hafva setat en plugg, måhända af träd, såsom inuti kan ses, hvilken förmodligen tjenat till fäste för den massa af fin sandblandad lera, som utgjort formen för ihåligheten, och hvarmed denna är hårdt fylld. Metallens tjocklek i greppet är omkring en linea. Böjelen, som är $2\frac{1}{8}$ tum bred och $\frac{5}{8}$ tum tjock, har en cirkelrund ursvängning, omkring hvilken ses de upphöjda knapparna af naglarna, omgifna af sina streckningar. Klingan, hvars spets saknas, är nedom böjelen $8\frac{3}{8}$ tum lång, och synes hafva varit åtminstone en tum längre. Dess bredd vid böjelen är $1\frac{3}{4}$ tum; midtpå $1\frac{1}{4}$ tum. Den har midt efter, en kullrig upphöjning, och är vid böjelen en god $\frac{1}{4}$ tum tjock, samt på båda sidor försedd med egg. Mellan dessa och upphöjningen äro dubbla refflor, hvilka småningom hopgå mot spetsen. Metallen, som helt och hållet saknar böjlighet, har i brottet en rödbrun färg, liknande säcklack, och är, både i fästet och klingan mängd med skönt guldglänsande korn af ljusare färg, samt har här och der blåsor, hvaraf vill synas, som voro tvänne, icke fullkomligt sammanblandade metaller använda vid gjutningen af detta både till arbete och proportioner utmärkt vackra svärd.

Innan jag slutar detta bref, må jag blott tillägga några ord om sägnerna rörande ofvanbeskrifna ättehögar. — Det förtäljes, att folk, som rest der fram, blifvit af okända makter hindrade i sin färd, samt dervid fått se besynnerliga ting; att man i granskapet af ättehögarna plötsligen kunnat bli så förvillad, att man ej hittat derifrån, utan irrat hit och dit, och sluteligen kommit tillbaka till samma ställe; att, en gång, en tös (flicka), som vaktat grisar vid en af högarna, funnit en samling af kol och för ro skull dermed försökt att rita, men att, då kolen icke gifvit några streck, hon hemtagit åtskillige af dem för att visa det besynnerliga förhållandet, hvarvid de befunnits vara silfverpenningar, samt att man genast derefter skyndat till stället för att taga vara på de öfriga penningarna, men då funnit — ingenting. I en annan hög skall man tre hela somrar varit sysselsatt att gräfva efter en "penningkista," och sista sommaren, då man trott sig vara nära skatten, vågat gräfva endast nattetid. Då kistan ändteligen blifvit synlig, hade en af skattsökarne, som vändt sig om, fått se sin gård stå i brand, hvarpå han, under utrop af förskräckelse, gjort de öfrige uppmärksamme. När, kort derefter, kistan skulle upplyftas, var hon försvunnen.

Förteckning öfver en samling af äldre Skilderier på Säteriet Rossvik i Södermanland.

1. *S. R. R. Friherre Flemming.*
   Målningen synes vara från början af 1700-talet.
2. *Friherrinnan Eleonora Rosenhane, född Oxenstjerna.*
3. *General-Adjutanten, Grefve af Dohna, Landshöfding.*
4. *S. R. R. General-Öfverståthållare Gr. (Christoffer) Gyllenstjerna.*
   Född 1647 † 1705. "Fick nitton dödeliga blessurer 1676 i Lundska slaget med de Danska."
5. *D. Banér, Friherre.*
6. *Lage Brahe, S. R. R., Fru Görvels tredje man.*
7. *Görvel, född - - -*
   Aftagen vid 80 års ålder. Händerna hvila i en af de från halsen nedhängande stora guldkedjorna. Sägen är att hon, vid nyssnämnde ålder, 3:dje gången stod brud.
8. *S. R R. Hogenskild Bjelke.*
   Son af R. R. Nils Pedersson Bjelke. Halshuggen i Stockholm den 3 Junii 1605.
9. *D. R. R. Grip, Fru Görvels första man.*
10. *Sigurd Ulftand, D. R. R. Fru Görvels andra man.*
11. *Dr. Christina d. ä.*
    Aftaget i Hennes yngre år. Blå ögon. Ljust hår.
12. *Dr Christina.*
13. *Carl Gustaf Båth, Friherre.*
    Föreställd i rustning.
14. *Riks-Rådinnan, Friherrinnan (Beata) Rosenhane, född Sparre.*
    Klädd i mörk klädning med ett band af samma färg öfver venstra axeln. — Mörkt uppkammadt hår. Ljusa ögonbryn. Ansigtet saknar uttryck.
    Dotter af Bengt Sparre till Rossvik och Christina Båt. Gift d. 12 Julii 1636 med R. R. Schering Rosenhane. "Det föll mig i sinnet," säger den sistnämnde i sin egenhändiga lefvernesbeskrifning, "uti en lyckosam stund, at jag fattade behag och kärlek till Beata Sparre, som nu är min kära hustru, hvilken kärlek jag ifrån den tiden in til denna stunden stadig och oförändrad burit hafver och in til min dödsstund draga skall. Samma dagen efter måltid gick Draken och jag till Christer Posse, honom at va-

ledicera, och funno der bemälde Jungfrur Sparrarna för oss *). Och sedan vi der hade druckit några glas vin, valedicerade vi, och tog jag i detsamma Jungfrunes handske til mig, och gingo i vårt herberge til Frans Vinskänk, och medan hästarne upbetslades, skref jag en liten sedel till B. S. låtandes henne någorledes min affection emot henne förnimma, stack sedan samma sedel uti hennes handskefinger och sände henne til handa."

15. ***General Friherre Nils Cloth.*** Trol. Gust. Nils Clodt, f. 1712, g. 1739 m. Beata Gustva Sparre af Rossvik, † 1770.

Föreställd i rustning. Ett ädelt, skönt ansigte.

16. ***R. R. Grefvinnan Wrangel.***

Klädd i svart klädning, röd tröja, samt öfverklädnad med hvita bräm.

17. ***Spens.*** (Ung flicka).

Hel fig. Klädd i ljusblå klädning. — Utmärkt skön. Tilläfventyrs dotter af Kongl. Rådet och Presidenten Gr. Jacob Spens, hvars svärföräldrars porträtter finnas i Samlingen. Se N:o 33 och 34.

18. ***Grefvinnan M. Sofia De la Gardie.***

Klädd i en prägtig svart klädning. — Stora blå ögon. Ljust hår.
Dotter af Jac. Pontusson De la Gardie (?).

19. ***Konung Carl den X:de.***

20. ***Thure Bielke*** (Riks-Råd).

Hel fig. Klädd i Burgundisk drägt. — Blekt, vackert ansigte.

Son af Nils Pedersson Bielke. Gift med Margaretha Sture. Halshuggen i Linköping 1600.

21. ***Friherre Nils Kagg, Öfverste.***

Föreställd i rustning.

22. ***S. R. R. Grefve Lars Kagg.***

Klädd i rustning.

Son af Nils Kagg till Kjellstorp. Född 1595 † 1661. Gift med Agnes Ribbing. Begrafven i Floda kyrka i Södermanland. Inskriften på hans graf är af Stjernhielm.

23. ***General m. m. Friherre Sjöblad.***

Föreställd i rustning. — Ett skönt Svenskt ansigte.

24. ***Grefvinnan Malin Stenbock, gift med Riks-Skattmästaren Seved Båth.***

Klädd i svart klädning med rika broderier.
Dotter af R. R. Gustaf Stenbock och Beata Margaretha Brahe.

25. ***S. R. R. Grefve G. Bonde.***

Hel fig. Röd öfverklädnad med hvita bräm.

26. ***Fru Grefvinnan Oxenstjerna.***

Klädd i broderad klädning med himmelsblått, veckigt siden-lif. — Mörk hy. Blåa ögon.

---

*) Beata och Maria Sparre.

27. *Friherrinnan Märtha Ryning.*

28. *General m. m. D. Berchner.*

29. *Hedvig Sofia, Prinsessa af Sverige.*

30. (*Ulrica*) *Charlotta Liewen, R. R. Gr. G. Bondes första Fru.*

Klädd i mörkbrun klädning. — En dyster skön blick.

Dotter af Generalen Friherre Bernhard von Liewen och Hedvig Lovisa Horn. Död den 1 October 1735.

Gr. Bonde blef andra gången gift med Vivika Trolle, Fr. Trolles dotter. Om dessa sina hustrur yttrar han sig sålunda:

"Jag fick först mitt *Lif* se'n gammal jag var
mot trettio år, dock lif nu ej har,
ty sex år se'n min *lifs* tid var till slut.
Jag valde igen til hustru mig ut
ur Skåne et *Troll,* som gjort mig stor mån
och skaffat mig fram båd' dotter och son."

31. *Fru Grefvinnan Juliana Christina Bonde, g. m. Generalen Nils Cloth.*

Klädd i röd klädning och ljusblå tröja. — Blåa ögon. Brunt hår. Ett utmärkt skönt ansigte.

32. *Seved Båth, Friherre, Riks-Skattmästare* 1688.

Son af Bo Gustafsson Båt till Follnäs och Anna Ribbing. Född 1615 † 1669 och begrafven i Sorunda.

33. *S. R. R. Riks-Skattmästaren G. Bonde.*

Son af R. R. Carl Bonde och Beata Oxenstjerna. Död i Hamburg 1667. Begrafven i Spånga kyrka.

34. *Fru Anna Persdotter Natt och Dag.*

Född 1630 † 1691. Dotter af Hertig Johans Råd, Peder Nilsson Natt och Dag, samt Sofia Stenbock. Gift med Riks-Skattmästaren Gustaf Bonde.

Förklaring öfver sista Pl.

1. Borg på Stålberget, sid. 5 hvarest *origtigt* uppgifvits att borgen äger endast en ingång. — **2.** Nogsta borg, sid. 6. — **3.** Korslöhe Borg, sid. 12. — **4.** Stenby Borg, sid. 34. — **5.** Grafplats i Skallbacken, sid. 5. — **6.** Stensättning vid Brandstad, sid. 3. — **7.** Offersten vid Arla, sid 3 och 4. — **8** Stensättning vid Kumla, sid. 9. — **9.** Grafplats vid Korslöth, sid. 13. — **10** och **11**, Åsa Domaresäte, sid. 24 &c.

1.

2.

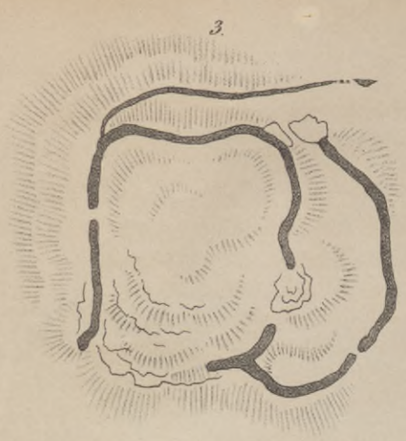
3.

4.

8.

10.

11.

6.

5.

7.

9.